

ספרי" – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קונטרס מז

קונטרס

תורת החסידות

הועתק וחונקס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

הוצאה שביעית



יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקווי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ואחת לבריאה

היי' תהא שנת אראנו נפלאות

שנת הצדי"ק לכייק אדמו"ר שליט"א

KUNTRES "TORATH HACHASIDUS"

Published by

"OZAR HACHASIDIM LUBAVITZ"

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway, Brooklyn, N.Y. 11213

(718) 493-9250 - 774-4000 - 778-0226

Seventh edition: 5751 - 1991

Manufactured in the U.S.A.

ב"ה

פשר דבר

מכ"ק אדמו"ר שליט"א בהוצאה הראשונה דשנת ה'תש"ו

רבו השואלים ודורשים למהות תורת החסידות ומה הוא החילוק אשר בינה ובין תורת המוסר והחקירה, במקומות שונים * כבר בא מענה על זה, בביאור איזה פרטים מהחילוק, אלו הפרטים אשר ענינו ביותר את השואל או התאימו למצבו ומהלך נפשו בתורה ועבודת ד'.
.....

ע"פ בקשת רביס לבאר את הני"ל באופן מקיף ושווה לכל נפש, מסר כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א ליד מערכת „אוצר החסידים" את הקונטרס הנדפס בזה, המבאר בקיצור את „מהות חכמת תורת החסידות" והכרח ה„תפלה מהותה ותוכן פעולתה".

על פי הצעת כ"ק אדמו"ר שליט"א, הוספתי בזה : א) מפתח בראש הקונטרס. ב) בתור מילואים בסופו, ידיעות ע"ד השתלשלות תורת חסידות חב"ד.

מנחם שניאורסאהן

ג כחדש המעלה, הוא חדש כסלו, ה'תש"ו.

י) ראה : ביקור שיקאגא ע' 41, התמים חוברת ב ע' ס"ה, חוברת ג ע' ג"ה, ועוד.

פ ס ת ח :

(א) חסידות חב"ד — השנה ורנש. בינ) היכולת בעבודת ח' — גם כאנשינ פשוטים. עובדא בימי הבעש"ט. ד) חסידות סחי' את הצות. תמלח מאחדת המוח והלב וכעבודה בפועל. ה) תחלת הביאור — בהפעולת הבאה ע"י הלימוד. ו) פרטי הקרבת קרבן בעבודת התמלח. ז) האדם — בריאה התיכונה. ח) עובדא בימי הה"מ. תורתו במעלת האדם. י) גילוי מעלה זו ע"י עבודה דוקא. יא) ג' סוגי עבודה. יב) מוסר, הקירה, חסידות. יג) סדרן. אפונח ויריעת. יד) נדרי החכמה. טו) תכלית החכמה — פעולה ממשית. טז) הפעולה — לפי מהות החכמה. יז) כח, אור, חיות. יח) מוסר והקירה שבחסידות ומעלתן. יט) כל הגדול — יצרו גדול. כ) אין אדם רואה ננעי עצמו. כא) חולי אהבת עצמו ונם אינו יודע שהוא חולת. כב) פתגם ארמו"ר מחר"ש בזה. כג) הכרח הנקיון מהלכלוך דאהבת עצמו. כד) הוא ראשית כל בעבודת ח'. כה) פתגם ארמו"ר האמצעי: מל ולא פרע. רוחניות-בנסות. כו) תורת רבנו חזקן: כלי שהשתמש בו באור כו'. כז) התמלח כלי לאור העבודה. כח) תשובה ועבודת התשובה. ביאור ארמו"ר מחר"ש. כט) תורת רבינו חזקן, הה"מ, הרה"ח רמ"ז מאניפאלי. ל) ה' אופני עבודה התשובה. ביאור. ארמו"ר (מחורש"ב) נ"ע.

תורת החסידות

במענה על שאלתו, אודות חכמת תורת החסידות מהותה, ענינה, פעולתה בקניני מעלת האדם, ואודות העבודה שבלב זו תפלה מהותה ותוכן פעולתה המביאה חכמת תורת החסידות מהכח הרוחני בפועל בחיים, והכרח ענינם בשלימות עבודת השי"ת, תעודת כל החי בישראל, הנני בזה להשיבו דבר דבר על אופנו.

א.

איתא בזהר (ח"ג דף ע"ג ע"א) תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל אורייתא וקוב"ה, וכולהו דרגין על דרגין סתים וגליא, שלשה אלה קוב"ה אורייתא וישראל, יש בהם גליא וסתים, הגליא דתורה מצות ואלקות מבואר בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, הסתים דתורה מצות ואלקות מבואר במדרשים, בזהר הקדוש, בספרי הקבלה, חקירה וספרי מוסר.

חשף הוי' את זרוע קדשו ויאר לנו על ידי מורנו הבעש"ט תלמידיו הקדושים כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע את תורת החסידות המחברת הסתים והגליא בביאורים שונים, ובמדה ידועה מגלה התוך והפנימיות דתורה ומצות, ומעוררת רגש אלקי בלב ישראל החי, וביחוד חסידות חב"ד היא חקירה אלקית הפותחת שערי היכלי חכמה ובינה, לידע ולהכיר את מי שאמר והי' העולם בהשגה שכלית, ומורה דרך אשר כל אחד ואחד לפום שיעורא דיילי' יכול לגשת אל הקדש לעבוד את הוי' במוחו ולבו.

תורת חסידות חב"ד עם היותה חקירה אלקית עיונית בעומק נפלא, הנה בכל זה מבארת כל השכלה עיונית בביאור רחב בדוגמאות ומשלים קרובי ההשגה, ומסברת בעין יפה עד אשר יהי' מובן ומושג גם לקטני ההשגה, כאורח למודי המושכלות מן הקל אל החמור, הנה כן הוא גם בלימוד תורת החסידות, אשר מוליך הוא משליכה לשליכה, בסולם החכמה והמדע, אמנם יתרון לתורת החסידות בזה, אשר מעוררת גם רגשי הלב להתפעל באותה המדה שבלב המחוייבת מידיעתה והשגתה של ההשכלה ההיא, אשר למד בתורת החסידות.

ב.

מורנו הבעש"ט נ"ע פתח צנור היכולת בעבודת השי"ת, בהוראה והדרכה אשר כל אחד ואחד מישראל יכול הוא לעבוד את הוי' באהבה וביראה, גם אנשים פשוטים הנה על ידי תמימות עבודתם באמירת תהלים — אף גם כשאננם יודעים פירוש המלות — ואהבת ישראל מתקרבים המה בהתקרבות פנימי אל ה', להיות כי העיקר הוא המעשה והעבודה בתום לב, וכמעשה הידוע:

עובדא הוה בימי מורנו הבעש"ט נ"ע, אשר הי' קטרוג של כלי' ר"ל על אחת הקהלות, וכשראה מורנו הבעש"ט את כובד המצב הרבה בתפלה ובתחנונים ברי"ה וביום הכפורים.

ויהי בעת תפלת נעילה הכירו התלמידים הקדושים בתפלת מורנו הבעש"ט אשר מצבו של הקטרוג ר"ל הוא רציני במאד, ויתאמצו גם הם בתפלות תחנונים בבכיות עצומות מעומקא דליבא.

כראות מתפללי ביהכ"נ בעזרת ישראל ובעזרת נשים אשר מורנו הבעש"ט ותלמידיו הקדושים מתאמצים בתפלתם, וכשמעם זעקתם וצעקתם בקול מר צורח בבכיות ובתחנונים נשבר לבבם בקרבם ויבכו גם הם בתפלתם.

כשראו אשר כבר הגיע זמן תפלת ערבית ומורנו הבעש"ט ותלמידיו הקדושים עודם עומדים על עמדם מתחזקים ומתאמצים בתפלתם, הבינו כולם כי המצב נורא הוא, ויבכו האנשים והנשים מעומק נקודת לבבם בבכיות עצומות ויהי רעש גדול.

זה איזה שנים, אשר בחור עברי בן כפר רועה צאן ובקור, בא לו לימים הנוראים לבית הכנסת של מורנו הבעש"ט, ובהיותו בור גמור הי' עויד מקשיב ומסתכל בפני החזן באין אומר ודברים.

ככפרי הי' רגיל בקול הבהמות, העזים, הכבשים, הצפורים, והעופות, החשוב ביניהם הי' אצלו קול התרנגול בקריאתו ובראותו ההתרגשות הגדולה אשר בבית הכנסת, ובשמעו הבכיות בעזרת ישראל ובעזרת נשים, הצעקות הנוראות הנה גם לבבו נשבר בקרבו, ויקרא בקול גדול, קוקי-רעקא-האן. ג"ט האב רחמנות.

ג.

בהשמע בבית הכנסת קול הקורא כתרנגול, נבהלו העומדים בעזרת ישראל, ונפחדו השומעות בעזרת נשים, ולא ידעו מי הוא הקורא, וכשמעם הצעקה ג"ט האב רחמנות, ראו כי הבחור הכפרי השמיע קולו.

אחדים מהמתפללים אשר עמדו אצל הכפרי, גערו בו להשתיקו, וחפצו לגרשו, ויאמר אליהם: גם אנכי יהודי, ואלקיכם הוא גם אלוקה שלי.

השמש הוקן ר' יוסף יתסא הרגיע את רוחם של המתפללים, ויאמר להכפרי כי ישאר על מקומו כבתחלה.

כעבור רגעים אחדים אחר המאורע עם בן הכפרי, נשמע קולו של מורנו הבעש"ט, ואחריו התלמידים הקדושים הממהרים לסיים תפלת השמרע בנעילה, ופני קדש הבעש"ט נהרו מגיל.

בנעימה מיוחדת התחיל מורנו הבעש"ט חזרת הש"ץ בתפלת נעילה, ובהתעוררות מיוחדת אמר פסוקי היחוד שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים, וישיר מורנו הבעש"ט שירי שמחה.

כשבת מורנו הבעש"ט עם תלמידיו הקדושים בסעודת מוצאי יום כפורים הואיל לספר כל פרטי עניני הקטרוג ר"ל שהיה — לי"ע — על עדה בישראל, וכאשר התאמץ בתפלתו לעורר רחמי שמים על העדה, הנה פגש ר"ל

קטרוג גדול עליו, על אשר משתדל להושיב בני ישראל בכפרים ובפרשת דרכים, אשר יכולים הם ללמוד ח"ו משכניהם. כשהתחילו לבדוק במעשיהם ומצבם של אנשי הכפר, ראיתי אשר המצב הוא קשה במאד והייתי בכל רע, אך לפתע פתאום נשמע במרום קול קריאתו של בן הכפר התם, קוקורעקא-האָן, ג"ט האָב רחמנות, אשר קריאה תמימה זו גרמה קורת רוח למעלה עד רום המעלות, ובטלו הקטרוגים מעל העדה ומעלי.

ד.

כ"ק אדמור"ר הזקן בתורת החסידות מורה דרך לכל הקרב לגשת אל הקדוש לעבוד את ה' במח ובלב, בעבודה בפועל ביראת שמים בין אדם לקונו בקיום המצות, ובמדות טובות בין אדם לחבירו, על ידי הבנה במוחו הגשמי השגה אלקית.

באחת ההתועדות שהיתה בין החסידים הראשונים בשמחת הבר מצוה של בן כ"ק אדמור"ר הזקן, היה כ"ק אדמור"ר האמצעי, הי' נושא השיחות אודות ביאת המשיח ותחיית המתים.

אמר אחד החסידים הגדולים, אשר כ"ק אדמור"ר מחי' מתים, בהסבירו כי המת הוא קר ובלתי מתרגש, והתנועה וההתרגשות מורה על החיות, הישנו — אומר החסיד — יש קר ובלתי מתרגש כמו המוח, וכאשר המוח הקר מבין משיג ומתרגש מהשגה אלקית, האין זה תחיית המתים.

תורת החסידות נותנת אור וחיות בכל דבר, אשר בכל נברא ונוצר בלי הבדל אם צומח או דומם, חי או מדבר צריכים להסתכל בו ולראות את הדבר ד' אשר בקרבו שמהווה אותו מחייהו ומקיים אותו.

בלילה השני דחג הסוכות תר"ס בסעודת יו"ט הואיל כ"ק אדמור"ר הרה"ק לאמר:

עתה נתמלא מאה שנה לאותה השיחה הקדושה של כ"ק אדמור"ר הזקן וכ"ק אדמור"ר האמצעי בענין עבודת התפלה.

כ"ק אדמור"ר אדמור"ר צמח צדק סיפר לכ"ק אדמור"ר — כ"ק אדמור"ר אדמור"ר מוהר"ש — אשר בסעודת יו"ט דלילה השני דחג הסוכות בשנת תק"ס, שאל כ"ק אדמור"ר הזקן את כ"ק בנו כ"ק אדמור"ר: באיזה התבוננות התפללת בראש השנה שעבר.

השיב כ"ק אדמור"ר את כ"ק אדמור"ר: התפללתי בהתבוננות דוכל קומה לפניך תשתחוה, בהביטול דפרצוף אדם קדמאה.

אחרי כן שאל כ"ק אדמור"ר את כ"ק אביו כ"ק אדמור"ר: ואתה באיזה התבוננות התפללת.

השיב כ"ק אדמור"ר: אני התפללתי עם הסטענדער, דהתהוות הגשמיות הוא מהעצמות.

זאת אומרת, אשר עבודת התפלה היא היא המביאה השגת המוח בהרגשת הלב, ושתייהם יחד בעבודה בפועל המצות ביראת שמים, וקנין מדות טובות.

ה.

אמנם כל ביאור באיזה דבר שהוא, הנה בהכרח אשר מהות הביאור ומציאותו הוא בקירוב אל מהותו ומציאותו של הדבר המתבאר, ועד כמה שלא ישתדל המבאר להסביר בדוגמאות ומשלים קרובי השגה, מענייני חיי היום יומי, וגם בשפה ברורה, הנה בכל זה אי אפשר — ואינו רשאי — להפריד בין עצם הדבר וביאורו, להיות כי אז רק אז הנה הביאור הוא אמיתי.

זאת אומרת, אשר יבדל ביאורם של הנגר והחייט את יופי מלאכתם בחרשת עץ והתפירה, מביאורו של המנגן בפה ובכנור והדומה במעלת השיר וזמרה, ולא ישוה ביאור התוכן במעלת חכמת התכונה לביאורי הרופא במעלת חכמת הרפואה ובעילוי סגולת הצמחים, ולא ידמו ביאורי חכמי המחקר חקרי הנפש וכחותי לביאורי חכמי חקירה האלקית, להיות כי כל מדע וחכמה, הנה מלבד זאת שיש לה סגנון מיוחד, הנה יש לה הנחה יסודית מיוחדת.

כאמור לעיל אשר תורת חסידות חב"ד עם היותה חקירה אלקית עיונית עמוקה ונפלאה בעצם מהותה, הנה בכל זה נתיבותי ארחותי ודרכי לימודה, הבנתה והשגתה המה כשאר המושכלות העיוניות.

ההנחה היסודית בתורת החסידות, היא, אשר תעודת האדם ותכלית ירידת נשמתו להתלבש בגוף, הוא השגת השלימות, בעבודת ה', בקנין אהבת ד' ויראתו ומדות טובות בין אדם לחבירו, רק על פי ההסתכלות והבנה כמה רבו מעשיך ה', ומה גדלו מעשיך הוי', ואשר את זה יוכל להשיג כל החי בישראל, רק על פי התורה והמצוה.

כל דבר חכמה אף גם היותר עמוקה, והיותר מופשטה מחומר וגשם, הנה בהכרח אשר תעורר את מיתרי הלב, באיזה רגש של אחת המדות המחויבת מהבנת ההשכלה ההיא, ואשר רגש זה מביא פועל דבר בחיי היום יומי לפי מושג המושכל ההוא.

הדבר בפועל הבא על ידי רגש הלב מהבנת ההשכלה, הנה הוא מאמת את אמיתתה של ההשכלה ההיא, ולהיות כי חוק השגת הנבראים הוא מהמאוחר אל המקדם, מההשגה אל ההשכלה, מההתפשטות אל הנקודה, ומהמציאות אל המהות, לכן הנה תחלת הביאור בכל דבר הוא בהפעולה, אשר בה ועל ידה תקוה טובה נשקפת להבין ולהשיג את פועל הפעולה ההיא.

ו.

הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק זי"ע פתח את הקונטרס הראשון⁽¹⁾ אשר נתן לתלמידי ישיבת תומכי-תמימים, ד' עליהם יחיו, בחדש טבת תר"ס, בנוסח הזה: „הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עוברים את ה' בעבודה שבלב זו תפלה, אמרתי לפרש קצת שיחתי בענין זה.“ להיות כי עבודת התפלה היא יסוד מוסד לכל התורה והמצוה, על כן הנה ראשית קירוב האדם לעבודת השי"ת הוא עבודת התפלה.

(1) הוא קונטרס התפלה, נדפס בהוצאה חמישית בברוקלין, תשס"ו.

רו"ל אמרו כי התפלה היא במקום הקרבנות, ובקרבנות הרי צריך להיות כמה דברים: הוידי דברים, סמיכה, שחיטה, זריקת הדם, הקטר חלבים, ועל כולם הרי צריך להיות ברור מי הוא המקריב, מה היא ההקרבה, ולמי הוא מקריב.

אשר כל הפרטים האלו ישנם גם בעבודת התפלה, האדם המתפלל הוא המקריב הקרבן, והתפלה כוללת כמה עניני הקרבן, דהקרבן עצמו הוא הקרבת המדות טבעיים והרגילות, והתפלה הנה לפעמים היא הוידי דברים סמיכה ושחיטה, ולפעמים היא זריקת הדם והקטר חלבים, אבל ראשית הכל הוא אשר התפלה היא על החסרון, הלא צריך לדעת כי חסר לו איזה דבר, וצריך לדעת איכות וכמות החסרון, כי אינו דומה הבקשה על חסרון קל, לעומקה ופנימיותה של הבקשה על חסרון הנוגע בנפשו.

גם בהכרח שתהי' איזה ידיעה והכרה לפני מי הוא מתפלל, ומאת מי הוא מבקש בקשתו, כי אינו דומה המבקש דבר מן השר, או המבקש ממי שבידו להמית ולהחיות, אם כן איפוא מוכרח הדבר שידע מעלתו של השר והפלאות ערך מעלת הגבוה מעל גבוה אשר בידו להמית ולהחיות.

ואינו דומה משפט רוחני וכעס ח"ו של מעלה, למשפט גשמי, וכדאי' בגמרא (ברכות כ"ח ע"ב) וכשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו גר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה א"ל אילו לפני מלך ב"ו היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכין אותי לפני ממה"מ הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון.

זהו כי ענין עבודת התפלה עצמותה ומהותה אם היותה הגות תום נקודת הלב, אבל עם זה הגה בהכרח שיתמלאו תנאים אלו: הכרת מהותו של האדם המתפלל, אם ראוי הוא לכך, ולתקן עצמו שיהי' ראוי לכך, ולידע עניני התפלה ועבודתה, ולהתבונן לפני מי הוא מתפלל.

ז.

מין האנושי נקרא בארבעה שמות: אדם, איש, גבר ואנוש, שהם ארבעה תוארים מיוחדים, אשר כל אחד מארבעה שמות האלו מתאר ענין מיוחד במעלת מין האנושי, וחסרונו.

ארבעה שמות אלו, אדם איש גבר ואנוש, הם ארבעה תוארים מיוחדים: שם אדם הוא תואר החכמה והמדע, שם איש הוא תואר המדות, שם אנוש הוא תואר החלישות אם במעלות החכמה או במעלות המדות, ושם גבר הוא תואר הכח וההגברה על המניעה אם בהגברת החכמה או בהגברת המדות, בין שההגברה באה מעצמו או מחוצה לו.

השם אדם הוא תואר היותר נעלה, והוא תואר השכל והחכמה, אשר בה ועל ידה יכול הוא האדם היגע במוחו והעובד בלבבו להגיע אל אותו היתרון ביתרון בחיר הנבראים על כל החי והנמצא לא רק בצבא הארץ כי אם גם בצבא השמים, כמו המלאכים המשרתים העליונים, ואף גם הנאצלים הראשונים. ועם היות כי מלאכי רום הם שכלים נבדלים, והגם שהם בעלי גוף מ"מ נקראים שכלים נבדלים להיות כי כל ענין השגתם הוא בגדר דלא זמן ולא מקום, והאדם הנה כל ענין השגתו הוא אך ורק בהגדר דזמן ומקום, בכל זה הנה גדלה מעלת האדם אשר לו דוקא ניתנה אותה התעודה, ונמסרה אותה השליחות, להאיר מחשכי עולם התחתון באור תורה ומצות, ולעשותו מכוון לשכתו ית' ויתעלה.

והשכלים הנבדלים, ולמעלה מהם הנאצלים הראשונים, הנה לא זו בלבד אשר להם לא נמסר דבר זה, אלא עוד זאת שאין להם מושג בזה, איך הוא השראת עוזו יתברך ויתעלה בדברים התחתונים וגשמים, ואשר מוח הגשמי יוכל להשיג השגה אלקית.

והאדם דוקא הוא שנבחר מאתו ית' לתעודה זו, ולכן הנה האדם נקרא בריאה התיכונה, שאין דוגמתו לא בנבראים העליונים ולא בנבראים התחתונים. ובעומק הענין הנה בזה גופא שהוא כלול מהתחתונים ועליונים, דגופו הוא מהחומר היותר תחתון עפר מן האדמה, וגשמתו מן העליונים ביותר שהוא חלק אלוקה ממעל, מה שהאדם דוקא במוחו הגשמי משיג עניני אלקות, יותר ממלאכי מרום, הנה בזה עצמו הוא נעלה מהעליונים.

ח.

כ"ק דודנו הגאון הצדיק הר' יהודא ליב בעל שארית יהודא וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אחי הוד כ"ק רבינו הזקן וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מספר להוד כ"ק אאזמור"ר אדמור"ר הרה"ק צמח צדק וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, את אשר שמע מהוד כ"ק אחיו רבינו הזקן בבואו בפעם הראשונה מאת מורו ורבו הרה"ק המגיד ממעזריטש ג"ע.

פעם ישבו החבריא קדישא — הן המה כבוד קדושת תלמידי הה"מ נבג"מ זי"ע — ושוחחו ביניהם במעלת מדריגות מלאכי מרום, אופנים וחיות הקדש במרכבה העליונה אשר בכל עולם ועולם.

אחד התלמידים דבר במעלת המלאכים שהם שכלים נבדלים, וכל חיותם הוא דבר ה', והשני דבר במעלתם של האופנים וחיות הקדש אשר הם תמיד באהבה ויראה שהוא רצוא ושוב, כמו שפירש רש"י ע"פ החיות רצוא ושוב כמראה הבזק, ומבאר אופן היראה הגדולה של החיות, והשלישי מהחברים הקדושים מבאר במעלתם של השרפים שהם עוד למעלה במדריגה, להיות עמידתם הוא בעולם הבריאה.

ואחדים מתלמידי החבריא קדישא דברו בענין הספירות דאצילות, והסבירו עילוי ספירת התפארת על שאר הספירות, ועילוי ספירת הבינה על ספירות המדות, ובעילוי ספירת החכמה על ספירת הבינה, ובעילוי ספירת

הַכֹּהֵן שֶׁהוּא בָּחִי גּוֹלְגֵלְתָא, וּבִפְרֵט פְּנִימִית הַכֹּהֵן, וְאִשֶּׁר כִּלְלוֹת כּוֹלָם הֵם אֹרֹת גְּאֻצִּילִים בְּעַלֵּי דְעָה וְהַשְׁכֵּל, מִשְׁבָּחִים וּמִפְאָרִים לְיוֹצְרָם כֹּל אֶחָד לְפִי גְדֻלוֹ וּלְפִי מַעֲלָתוֹ.

וְהַחֲבֵרִיא קְדִישָׁא בְּקִנְיָתָם הַפְּלֵאָה מַעֲלָת רּוֹמְמוֹת נְעִימוֹת יְדִידוֹת עֲבֹדָתָם שֶׁל הַגְּאֻצִּילִים הַעֲלִיּוֹנִים, הַתְּלַהֲבוּ וְהַתְּלַהֲטוּ בְּרִשְׁפֵי אִשׁ לְהַבִּת שְׁלֵהֶבֶת גְּעוּזֵי עֲבֹדָת הַשֵּׁי"ת, הֵנָּה רּוֹבֵם כּוֹלָם מִרְחָשִׁים בְּשִׁפְתוֹתֵיהֶם וְקוֹלָם לֹא יִשְׁמַע, כּוֹלָם רּוֹעִידִים וְגוֹעִים בְּכִי'.

אֲחֵדִים מִהַחֲבֵרִיא קְדִישָׁא הֵיוּ פְּנִיָּהֶם לְהַבִּים, עֵינֵיהֶם לְטוֹשׁוֹת, וּכְפִיהֶם מִרְשׁוֹת מְבִלֵי תְנוּעָה כַּהֲלוּמֵי רַעַם, וְאֲחֵדִים נִגְנוּ בְּנִיגוֹן חֲרִישֵׁי, וּלְבָבָם סוֹעֵר אִשֶּׁר עוֹד מַעֵט וּנְפֶשׁ תִּשְׁתַּפֵּךְ בַּחֵיק בּוֹרָא כֹּל הַגְּשָׁמוֹת.

כִּיָּק אַחֵי — מִסְפֵּר הַרִי"ל — אָמַר לִי, אִשֶּׁר עַל יְדֵי מַחֲזֵה זֶה אִשֶּׁר רָאָה אֲנִי, הִנֵּה אֲצִלּוֹ — הָאֵץ זֶעַךְ בֹּא אִים אֶפְגַּעֲלִיגְט — מִה שְׁאֲמַר הַרְשָׁבִי, בַּחֵד קְטִירָא אֲתַקְטְרָנָא, בִּי אֲחִידָנָא בִּי לְהִיטָא.

בְּלִי סֶפֶק — אֹמֵר כִּיָּק אַחֵי — אִשֶּׁר בָּאָם לֹא הִי' גְּכֹנֵס כִּיָּק מוֹרְנוּ וּרְבִנּוּ הַרְבֵּה הַמְּגִיד לְבֵית הַמְּדַרְשׁ בְּשַׁעָה הַהִיא, כִּי אֲחֵדִים מִהַחֲבֵרִים הַקְּדוּשִׁים הֵיוּ כְּלִים מִמֶּשׁ בְּכִלּוֹת הַנֶּפֶשׁ מְגוֹדֵל תְּשׁוּקָה צְמָאוֹנָם לְהַכְלִיל בַּחֲבִיחַן עֲזוֹן יִת' וְיִתְעַלֶּה, אֲבָל מַכִּיחַן שְׁנִשְׁמַעְזוּ צַעֲדֵי מוֹרְנוּ וּרְבִנּוּ, הֵנָּה כְּרָגַע נְעוּדוֹ כֹּל הַחֲבֵרִיא קְדִישָׁא מְעוּמָק דְּבִיקוּתָם הַנִּפְלְאוֹה וְיַעֲמְדוּ הַכֵּן לְקַבֵּל פְּנֵי הַקְּדוֹשׁ.

ט.

כְּשֶׁנִּכְנַס מוֹרְנוּ וּרְבִנּוּ יֵשֵׁב בְּרֹאשׁ הַשׁוּלְחָן וְיֹאמַר תּוֹרָה:

אֲנִכִּי עֲשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עֲלֵי בְרָאִתִּי, אֲנִכִּי מִי שְׁאֲנִכִּי, שֶׁהוּא נֶעֱלַם וְנִסְתָּר גַּם מִגְּאֻצִּילִים הַיּוֹתֵר עֲלִיּוֹנִים, הַלְּבִישׁ עֲצֻמוֹתַי יִת' בְּכִמָּה צְמֻצּוּמִים לְהַאֲצִיל הַגְּאֻצִּילִים וּלְכַרּוֹא הַנְּבֵרָאִים שְׂרָפִים חַיּוֹת וְאֹפְנִים מְלָאכִים וְעוֹלָמוֹת עַד אֵין מִסְפֵּר, וּבְצֻמְצוּמִים עַד אֵין שִׁיעוֹר, עֲשִׂיתִי אֶרֶץ הַלּוֹז הַגְּשָׁמִית, וְאָדָם עֲלֵי בְרָאִתִּי, וְאָדָם הוּא תְּכִלִּית הַתְּהוֹת, וּבְרָאִתִּי בְּגִימ' תְּרִי"ג, הוּא תְּכִלִּית הָאָדָם, וְכֹדָא' (בְּפִרְס') בְּשֵׁם סֵפֶר הַבְּהִיר; אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לְפָנֵי הַקְּבִ"ה, רְבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם מִימֵי חַיּוֹת אֲבָרָם בְּאֶרֶץ לֹא הוֹצֵרְכֵתִי אֲנִי לַעֲשׂוֹת מְלָאכְתִּי, שֶׁהִרִי אֲבָרָם עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ בְּמִקוּמִי, כִּי אֲבָרָהֶם שֶׁהוּא נִשְׁמָה בְּגוּף וְעוֹסֵק בְּהַכְנֵסֶת אֹרְחִים לְפִרְסָם אֲלִקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה הַתְּחַתּוֹן הוּא לְמַעְלָה בְּמַעְלָה וּבְמַדְרִיגָה לְגַבֵּי מִדַּת הַחֶסֶד דְּאֲצִילוֹת, וְאָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לְפָנֵי הַקְּבִ"ה הוּא קְנֵאָתָה דְּמִדַּת הַחֶסֶד דְּאֲצִילוֹת אִשֶּׁר קְנֵאָה בְּעֲבֹדָת אֲבָרָהֶם אֲבִינוּ עִ"ה.

כְּשֶׁגָּמַר מוֹרְנוּ וּרְבִנּוּ אֵת הַתּוֹרָה חוֹר לְהִיכָל קְדוֹשׁ.

וּבַתּוֹרָה זֶה הַרְגִיעַ רוּחַ קְדוֹשָׁם שֶׁל הַחֲבֵרִיא.

שְׁתֵּי מַחֲזוֹת — אֹמֵר הוּד כִּיָּק אֲדַמְרִיר הוֹקֵן — רֵאִיתִי אֲנִי, גְּעוּזֵי הַחֲבֵרִיא קְדִישָׁא וְהַתְּרַגְּשׁוֹתָם בְּהַדְרַת קְדוֹשׁ, וּמִתִּינּוֹתוֹ הַכִּי נִפְלְאוֹה שֶׁל מוֹרְנוּ הַרְבֵּה הַמְּגִיד בִּיעַ, אִשֶּׁר זֶה לְקַח אֹתִי בְּכֹל עֲצֻמוֹתַי וְאֵן נְהִייתִי לְחִסִּיד.

בְּיוֹם הַשְּׁנַי י"ג אֲלוּל תְּרַנְּבִי, בְּהַתְּעוּדוֹת — פֶּאֶרְבֵּרִינְגֵעֵן — בְּסַעֲדוֹת

השבע ברכות של דודי ודודתי מחותני הרב ר' משה שי' הכהן ורעייתו, הואיל הוד כ"ק אאמור" הרה"ק זצוקלה"ה נבגים זי"ע לבאר סיפור זה:
 דער רבי, דער ליטוועשער גאון חקרן און מקובל, איז געווארן א חסיד
 ניט דורך דער התפעלות פון אופנים און שרפים, נור דורך דעם גילוי המוחין
 פון דעם מעזריטשער מגיד.
 דער רבי, האָט דערהערט דעם טיפן וואָרט, אַז חסד דאצילות, איז מקנא
 דעם מכניס אורח בכוונה לשם שמים, און אויף דעם אז יעדער איד, דאַרף זיין
 א עובד הוי' דורך השגה לפי ערכו, האָט דער רבי זיך מוסר נפש געווען.

י.

תורת מורנו הרב המגיד ממעזריטש נ"ע תלמדנו בעוצם הפלאת מעלת
 האדם חכמתו בינתו דעתו ומדותיו, והוא כאשר עבודתו בעבודת השם יתברך
 הוא בשעבוד כחותיו השכליים, אשר אז הוא נעלה מכל נאצל היותר עליון.
 אמנם כל זה הוא כאשר האלקים עשה את האדם ישר, הנה מתחלת
 בריאת האדם וירידת נשמתו בגופו, ניתן לו כל האפשריות להיות במעלת האדם,
 ולהשלים תעודתו בחיים אשר זהו תכלית ומטרת ירידת נשמתו לעולם הזה
 התחתון.

אבל כל זה הוא רק מה שניתן להאדם העלילות וההכשרות להיות אדם,
 אבל אינו אלא הכשרות ועלילות לבד, ובכדי שיהי' במעלת האדם צריך עבודה
 ויגיעה גדולה.

ודוגמא לדבר מי שרוצה לבנות בית, הנה הגם שיש לו קרקע שיבנה
 עלי' את ביתו, ויש לו כל החומר בעצים ואבנים ועפר ברזל וזכוכית והדומה,
 הדרוש לו לצורך בנינו, בכל זה הנה מעצמו לא יבנה הבית, כי אם צריך לבנותו,
 ועולה לו בטרחה מרובה וביגיעה רבה.

ובאמת הנה אין המשל דומה לנמשל, דבנין מהות מעלת האדם אינו דומה
 לבנין בית, דבנין בית הנה מאחר שיש לו כל החומר הדרוש אל הבנין, ויש לו
 דעת בחכמת הבנין, הנה על ידי יגיעה וטרחה יבנה ביתו.

לא כן בבנין מהות מעלת האדם, הגם שהקב"ה נותן לו לאדם כל האפשריות
 וכל החומר הדרוש לו אל בנינו זה, אבל עם זה הנה החומר בא בלול ומעורב
 זה בזה ומעוטף בכמה לבושים מלוכלכים, כדוגמת לידת האדם בשפיר ושליא,
 והמשל בזה: אבנים טובות ומאירות אופן גידולם הוא שנמצאים
 בנקיקי סלעים או טמונים בחול, ומלאים עכרורית אבק הנדבק בהם, וצריכים
 להוציאם מחתולתם העכור ולנקותם מהעפרורית, ואז דוקא יאירו באור החן
 והסגולה אשר הטביע בהן יוצר בראשית ית'.

והדוגמא מזה יובן במעלת האדם שהוא אבן טוב המאיר באור כי טוב,
 אבל בתחלת לידתו הוא עוד עטוף בלבושים גסים, ויש בו כמה עכרורית
 בשכלו ובמדותיו שצריך להפרידם, כדוגמת הסרת חתולי עפר ואבק מהאבנים
 טובות, ואז הנה יאיר בו בהאדם אור נשמתו, וימלא את תעודתו בחיים אשר
 בגללה ירדה הנשמה.

יא.

הנה עבודה זו עם היותה עבודת מלאכה ועבודת עבודה, והוא להגביר הצורה על החומר, היינו להתרחק מן הגשם ולהתקרב אל זרוחני, בכל זה צריכים לעבודה זו חכמה מרובה בשלשה ענינים: א. בהרחקה מן הגשם. ב. בהקירוב אל הרוחני. ג. בהגברת הצורה על החומר.

זאת אומרת שהם שלשה סוגי עבודה זו למעלה מזו: א. ביטול והרחקת הגשם. ב. מעלת הרוחני, ולהתקרב אליו. ג. הגברת הצורה על החומר.

שלש עבודות אלו באות עפ"י חכמה ומועצות והם שלשה מיני החכמה א. חכמת ביטול החומר והוראת מיאוסו ותיעובו. ב. חכמת הכרת מעלת הרוחני, וההבנה אשר הוא יסוד הכל. ג. חכמת הגברת הצורה על החומר, הנחלקת לשתיים: א. במעלת החומר כשהוא מזדכך להתאים אל הצורה, ב. במעלת הצורה כשנקבעה בחומר.

שלשה סוגי חכמות הללו עם היותם כולם כאחד חכמות אלקיות, המוליכות את האדם בדרך סלולה, להכיר את מי שאמר והי' העולם, ולעבדו ית' בלימוד התורה ובקיום המצוות, בכל זה הנה שלש חכמות אלו הם סוגים מיוחדים אשר כל אחת מהם מעולה מחבירתה, ולזאת הנה כל אחת מהם היא שליבה בסולם הנשמה המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

יב.

חכמה ראשונה מלמטה למעלה היא חכמת ביטול החומר, והוראת מיאוסו ותיעובו אשר אינו אלא חומר בלבד, ובכלל זה קניני המדות רעות שישנו להאדם באהבת הדברים הגשמיים במאכל ובמשתה ובשאר עניני הגוף החומרי המשתוה, להבדיל, להבעל חי.

והאדם כשהוא מתנהג כבעל חי, הנה הוא גרוע יותר מבעל חי, דהבעל חי אין לו דעת לרצות במעולה מכמו חמדת הגוף ותאוותיו, אבל האדם שיש בו דעת לרצות ולבחור במעולה יותר מכמו עניני חמדת הגוף, כמו במעלות המדות טובות ובמעלת המושכלות, ובוחר בתאוות גופניות הוא גרוע ומזוהם יותר מכמו, להבדיל, הבעל חי.

וחכמת ביטול החומר הבא ע"י הוראת מיאוסם שקוצם ותיעובם של תענוגים ותאוות גופניות, וגדל העונש ביסורי גיהנם והדומה, אשר יענש האדם בגלל המשכתו אחר תאוות הגוף, היא חכמת המוסר.

חכמה שני' מלמטה למעלה היא חכמת הכרת מעלת הרוחני במדות טובות ובמושכלות, והוראת אופני הקירוב אליהם, ואשר הן המה יסוד המעלות ותכלית הבריאה, וכונתו ותשוקתו ית' שנתאווה להיות לו ית' דירה בתחתונים, היא חכמת החקירה.

חכמה שלישית מלמטה למעלה היא חכמת הגברת הצורה על החומר, והוראה במעלת חומר מזדכך, ובמעלת הצורה כשנקבעה בחומר והתכללותם יחד מבלי אשר ימצא ראש וסוף, להיות כי נעוץ תחלתו בסופן וסופן בתחלתו, א"ל אחד בראם, ולכוננה אחת לגלות אור קדושת תבין עזו ית' נבראו, ושניתם

כאחד דוקא משלימים אותה השלימות אשר עלה ברצונו ית', הנה חכמה זו היא חכמת תורת החסידות.

יג.

שלשה סוגי חכמות הללו, מוסר חקירה וחסידות הם צריכות זו לזו, החכמה הראשונה היא יסוד ושליבה להחכמה השני', החכמה השני' משלמת את החכמה הראשונה, ואז היא נעשית יסוד ושליבה לחכמה השלישית המשלמת את שתיהם להיותה מביאה אל ההכרה העיונית המדעית, ביסוד היסודות ועמד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון הממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו, — (לשון הרמב"ם תחלת הלכות יסוה"ת). —

כבר התבאר בכמה מקומות דיוק לשונו של הרמב"ם באמרו לידע' שיש שם מצוי ראשון, ואינו אומר להאמין שיש שם מצוי ראשון, לפי שצריכים לידע דבר זה, בידיעה שכלית כל מה שאפשר לידע.

וגדולה מזו אמר שם — הלכה ר' — וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ד' אלקיך, והנה אנכי היא מצות האמונה, הנה גם בזה אמר לשון ידיעה.

וטעם הדבר כי מצות אמונה היא אמונה פשוטה שאין בה שום תערובות ידיעה הבנה השגה, ואשר על כן הנה תחלה צריך לייגע ולהטריח את שכלו להשכיל ולהבין עד כמה שביכולתו להבין, ואת אשר לא יבין יאמין באמונה פשוטה.

וכאשר מייגע ומטריח את שכלו כמה שאפשר לו להבין, ואת אשר אינו מבין מאמין, הנה לבד זאת אשר בזה מקיים מצות האמונה כפי אמיתתה, הנה עוד זאת, אשר אז הנה האמונה שלו היא אמונה טהורה ואמיתית בלי שום עירוב דבר שאפשר להבינו.

יד.

דבר ידוע ומפורסם לכל עוסק במושכלות, אשר כל חכמה וחכמה יש לה גדר פרטי מיוחד רק לה לבדה, היינו דלכד זה אשר כל החכמות כולן יש להם גדרים כללים אשר הם בכלם בשוה, כלומר ישנם בכלם, אבל אינם בכלם בשוה, כי לעולם לא ישתוו חכמות הטבע לחכמות הנפש, ומה גם, להבדיל, לחכמות התורה וחכמות אלקית.

ומה שאומרים שישנם גדרים אשר בכלם בשוה, הכוונה שישנם בכלם, כמו גדר החכמה הוא גדר האור, דעם היות אשר גם זה בכלם, אבל עם זה הנה

(3) בספר המצות מ"ע א' כתב, שנאמין, אבל א' ספר היד הוא משנה אחרונה לגבי סה"צ, שנכתב בתור הקדמה ליד החזקה (הרמב"ם בהקדמתו). (ב) בסה"צ לא זק הרמב"ם כ"כ בתלמוד המצות ודיניהן (יד מלאכי כללי הרמב"ם כג). (ג) בסה"צ אפשר שאירע קלקול במלות ההעתיקה ע"י המעתיק (שם כב), משאיכ היד שנכתב בלה"ק. (ד) ע"פ כתיי הערבי של סה"צ הנמצא עתה, י"א שגם בסה"צ יש לפרש "לידע". וכמו שהוא במנין המצות שבראש היד (ראה סה"צ הוצאת הרי"ת העליר), המו"ל.

דעת לגבון נקל דאינו דומה אור המאיר מחכמת הטבע, לאור המאיר מחכמת הנפש, ומה גם לאור המאיר מחכמת התורה וחכמת אלקית. וכשם שהוא בכל החכמות הנה כמו כן הוא בשלשה סוגי חכמות אלו, דעם היוחסם צריכות זו לזו, חכמת המוסר יסוד ושליבה לחכמת החקירה, וחכמת החקירה יסוד ושליבה לחכמת החסידות, הנה עם זה תרי כל חכמה וחכמה משלש אלו יש לה גדרה המיוחד לה שהוא מעלתה העצמית. השכל הבריא אומר, אשר במעלותיהן העצמיות של שלש חכמות אלו, הנה מובן שחכמה השני' מעולה מהראשונה וחכמה השלישית מהשני'.

טו.

מעלת החכמות, מה שהאחת מעולה מהשני', עם היות שהם מעלות רוחניות אשר בהם תבדל חכמה אחת מחברתה, הנה בכל זה ה"ה מחולקות זו מזו בגדרים כיוחדים לכל אחת מהן ביחס פעולתם, כהכלל הידוע בענין הכח דעם היותו כח רוחני, הנה עם זה הוא כח פרטי מוגבל, ומוגדר לפעול בגשם וחומר. ודוגמא לדבר השלשה סוגי חכמה בינה דעת, הם שלשה כחות רוחנים אבל עם זה הם מובדלים בשלשה כלים פרטים, מוח החכמה, מוח הבינה, ומוח הדעת, אשר כל אחד מהם יש לו מעלה פרטית המתיחסת אליו ביחוד, מעלת ההמצאה לחכמה, מעלת ההשגה לבינה, ומעלת ההעמקה לדעת. וכן הוא בכל מעלה ומעלה דמעלות החכמות שהם רוחניות, אבל עם זה תכליתם ואמיתתם הוא לפעול בגשם ובחומר.

מה שאומרים תכליתם ואמיתתם בדיוק נאמר, להיותם שני עיטרים במהותם ומציאותם של כל נאצל נברא יצור ונעשה, להיות כי כל מה אשר האציל הקב"ה בראו יצרו ועשאו, יש לו תכלית אשר בגללו האצילו העליון ב"ה בראו יצרו ועשאו, וכאשר הנאצל או הנברא היצור והנעשה משלים תכליתו הנה בזה מאמת היותו.

כל החכמות הם נבראים רוחנים, אבל עם זה הנה הם גם בעלי תכלית בפעולה ממשית דוקא, ולכן הנה בכל אחת ואחת מהחכמות שהטביע הקב"ה את כחו הנה ברא גם החומר המתאים לה, להביא את התכלית הנרצה בה, ונתן לה האפשריות לא רק לדחות את הסותר לו ומפריעו כי אם גם להביא את תכליתו מהכח אל הפועל, ואז הנה הפועל מאמת אמיתת היותו.

וזהו דכלל אמרו: אין חכם כבעל הנסיון, דשם חכם הוא תואר החכמה, דמי שיש בו חכמה נקרא חכם, בדוגמת דבר דמי שיש בו כח הראי' נקרא רואה, והיינו דהראי' תוארה הוא רק כאשר הוא בפועל, דאם יושב בחשך גם אם עיניו פתוחות אינו נקרא רואה, הנה כן הוא גם בחכם דתוארו הוא רק בפועל דבר, והוא שהחכמה פועלת כפי מהותה ועצמותה, דזהו הנסיון בפועל, ובכדי אשר כל חכמה וחכמה תוכל לפעול כפי מהותה ובכדי אשר פעולתה תהי' בדבר ממשי, הנה כל חכמה וחכמה יש לה כלי פרטי אשר על ידי אמצעותו בא הנסיון בפועל, כדוגמת פרטי כלי חביד דמוח החכמה הוא קר ולח, מוח הבינה הוא חם ויבש, ומוח הדעת מעורב משניהם.

טז.

מוחשי פעולות החכמות בהכרח שיהיו לפי מהותי החכמות ועצמותן. וכמו בשכל פרטי הרי הבכך והפסק דין הוא לפי חיוב המצאת השכל והבנתו והעמקת דעתו בהשכלה ההיא. הנה כמו כן הוא בכל סוג חכמה וחכמה. הרי הפעולה היא לפי מעלת החכמה ומהותה.

המוחש דחכמת העשי' הוא בפועל שוקד בגולמי העץ המתכת והאבנים. דכאשר התחכם והשכיל בחכמת המעשה. ועשה איזה מכוונה בטחינת החסידים והדומה. או בנסירת עצים וקורות. או בטחינת אבנים או בהובלה. מאור. והסקה. הנה פעולות מכוונות ההם כל אחת כפי מעלתה מאמתת חכמת המעשה. וכמו שהוא במוחש חכמת המעשה כן הוא במוחשי כל חכמה וחכמה. אשר יש לה פועל מיוחד. והפועל מיוחד זהו מאמתת תכליתה ואמיתתה של החכמה.

ומאחר שהפעולות הן המה מאמתות אמיתתן של החכמות. הרי מובן דמעלות הפעולות הן כפי מעלתן וסדר עמידתן של החכמות זו למעלה מזו. אם כן איפוא מוחשי שלש חכמות אלו. הנה מוחש חכמה הראשונה ופעולתה הוא במיאוס הגשם ושבירתו. והבכך הוא ריחוק המגונה במדות. וקניני מדות טובות.

מוחש חכמה השני' ופעולתה. הוא בהכרת מעלות החכמות בכלל. וחכמות התורה בפרט. והבכך הוא ההתעסקות במושכלות והתבודדות. ומוחשי חכמה השלישית ופעולתה. הוא הכרת מעלת החומר ומעלת הצורה במעלתן העצמי. והבכך הוא הגברת החומר על הצורה עד אשר נהפך החומר לצורה. והגשמי נעשה כלי לאלקות.

יז.

שלשה סוגי חכמות אלו יש לכל אחד מהן קוטב מיוחד. אשר הוא הציר אשר עליו תסוב כללות החכמה ההיא. ואלו הן: כח אור וחיות. יסוד חכמה הראשונה נקודתה וצירה אשר עלי' תסוב כללות החכמה הוא הכח. שהוא הממאס ושובר את החומר המתועב ומראה אפיסתו. יסוד החכמה השני' נקודתה וצירה אשר עליו תסוב כללות החכמה הוא אור המאיר. מבאר ומסביר במעלות המושכלות ואשר אך ורק השכל הרחני הוא יסוד הכל.

ויסוד חכמה השלישית נקודתה וצירה אשר עליו תסוב כללות החכמה הוא חיות המחי' גם את החומר הגשמי הגס. ומראה לדעת את הכוונה התכליתית בבריאתו. אשר יהפך לצורה. ומחייתו בחיות רחני.

יח.

שלש נקודות הללו. כח אור וחיות עם היותם מהותיים חלוקים זה מזה. בתכלית. בכל זה הנה ביחוסם זה לזה הרי העליות כולל התחתון ממנו.

זאת אומרת דביחס הכח לאור הנה האור כולל את הכח, וביחס הכח ואור לחיות, הנה החיות כולל את הכח והאור.

אמנם גם זה מובן דכח הכלול באור, ואור הכלול בחיות אינו דומה כלל לאותו הכח ואותו האור כמו שהן במהותן העצמי, כי אם הכח הכלול באור הוא לפי מעלת מהות האור, והכח והאור הכלולים בהחיות הם לפי מעלת מהות החיות.

אשר על כן בשלש חכמות אלו מוסר, חקירה, וחסידות, אשר נקודתן כח אור וחיות, הנה הכח הכלול בהאור, והכח והאור הכלולים בחיות הם במעלה נעלית, לגבי מעלת הכח והאור כמו שהן במעלתן הפרטי, והיינו דהמוסר המחוייב מהחקירה, והמוסר וחקירה המחוייבים מהחסידות, הם במעלת מהות אחר לגמרי, ממעלת המוסר וחקירה כמו שהן במעלתן הפרטי, כמעלת החיות על הכח והאור.

והנה עם היות דחכמה העליונה נעלית מהחכמות שלמטה ממנה, בכל זה הנה אופן השגת החכמה הוא בסדר והדרגה מלמטה למעלה, והיינו דתחלת העבודה צריך להיות מהמוסר שבחסידות שהוא הכח שבחיות, ואחרי כן הוא תחקירה שבחסידות שהוא האור שבחיות, ואחרי כן הוא החיות שהוא העצמות שבחסידות.

יט.

כלל נודע הוא בכל הענינים הגשמיים דהמריעב את עצמו שבע, והמשיביע את עצמו רעב, ובוזה יובן מה שארז"ל (סוכה נ"ב ע"א) כל הגדול מחכירו, יצרו גדול ממנו, דזה מה שיצרו גדול הוא ממנו בעצמו. להיותו מחזיק עצמו לגדול וככח תורתו ממציא לעצמו כמה היתרים להשביע עצמו ומה נעשה יצרו גדול. וביאור הענין הוא, דהנה האדם בתחלה קודם שמתחיל בעבודה עפ"י תורת החסידות, הנה גם כשהוא ירא שמים ולמדן, ה"ה חומרי וגם בערך מדרגתו כי עיר פרא אדם יולד, שנמשך אחרי המדות טבעיים באהבת עצמו והכרת מעלת עצמו.

ועם היות דכל הנהגותיו הם עפ"י דיני התורה, דלא מיבעי שאינו שייך ח"ו לאיזה לא תעשה, גם מקיים המצות עשה כפי דיני התורה, בכל זה יכול להיות גבל ברשות התורה כמ"ש הרמב"ן (ר"פ קדושים). ולדאבון הלב אנו רואים בכמה בני"א יראי אלקים ולומדים המעמידים כל עניניהם עפ"י דיני התורה לטעון כל מיני טענות להפוך בזכות עצמם, וחכמתם בידיעת התורה תעמוד להם לטהר את השרץ.

וגדולה מזו אנו רואין, דלפעמים הנה גם מי שהוא בעל מדות טובות, וכרוב הנהגותיו הוא מתנהג עפ"י הוראתה של חכמה הראשונה, אבל עם זה הוא מגושם ומוטעה במצב עצמו, וכמו שאנו רואין במוחש בכמה בני"א אשר הנהגתם ביראת שמים ובוהירות בהידור מצוה, וגם במדותיהם הם טובים נוחים וישרים, אבל קטנים הם בחכמה ודעת ושבעי רצון ממהות עצמם.

וגם אלה שהם בעלי שכל ומדע, עוסקים בחכמה השני, שהיא חכמת חקירה, הנה על הרוב הם גסי הרוח וחכמים בעיני עצמם, ובעלי מדות לא

טובות, וכל אשר יוסיף להשכיל ולהמציא דבר שכלי הנה תתגדל ותתרחב ישותם וגסות רוחם.

וטעם הדבר הוא כי לפתח חטאת רובץ ויצר לב האדם רע מנעוריו, היצה"ר בא לו אל האדם משעה שננער לצאת לאויר העולם, ונשרש ומתפשט ברוח תאוותיו לאכול ולשתות ושאר עניני הגוף, והגם שהכל הוא בהיתר, דאכל ושותה דברים המותרים אבל הוא נמשך בזה לחפץ אותם ולהתענג עליהם.

כ.

כתיב והכסיל בחשך הולך, ולהיותו הולך בחשך הנה חושב את המר למתוק.

דהנה היצה"ר נקרא בשם אומן, וכמאמרם ז"ל (שבת ק"ה ע"ב) כך אומנתו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה.

אומנתו של היצה"ר הוא בזה מה שבא לו אל כל האדם לפי מה שהוא להגדול לפי גדלו ולהקטן לפי קטנו, לבאר ולהסביר לו את הטוב הגשמי ושהוא מוכרח לו, לפי בריאותו, וכן בענין הלבושים והדירה שיהיו לפי כבודו.

והעולה על כולנה כי היצה"ר מטעה את האדם בכמה מיני טעיות במעלות עצמו במצבו ובמעמדו בשכלו במדותיו ובהנהגותיו, ועיקר הכל הוא זה מה אשר כל הנגעים בנגעי בני אדם אדם רואה, חוץ מנגעי עצמו.

והנה לא זו בלבד דאין אדם רואה נגעי עצמו, הנה אין אדם רואה חוב לעצמו, כמו שאנו רואים בחוש דכמה בניא שהם בעצמם מוכי נגעים במדות רעות ומגונות דשקר וגסות הרוח והדומה, הנה הם מגנים את זולתם לומר דזה שקרן וזה גס רוח, והדומה במדות רעות, ולא זו בלבד שאינם מרגישים נגעי עצמם, שהם מוטעים במהות עצמן להיותם בעלי הוי' וגסי הרוח, אלא עוד מטהרים נגעי עצמן בכמה טעמים.

כא.

המעין גרפש ומקור משחת הוא החולי בחולי אהבת עצמו, כי בני אדם המוכים בחולי זה הנה אהבתם את עצמם תעור עיני שכלם מבלי ראות את האמת הגמור במצבם ומעמדם הרוחני אשר ברע הוא, ואשר מיום אל יורדים המה מדחי אל דחי, ואובדים את הדרך הישרה.

וכמו תחולה ר"ל אשר האוכל והמשקה נהמכים למקור חולי ומכאובים, הנה כן הוא בחולים הרוחניים, אשר ישנם כאלו שהם גסי הרוח בטבעם, הנה כל אשר יוסימו ידיעה בתורה וביראת שמים, הנה עוד הם נחשבים יותר בעיני עצמם ונעשים יותר גסי הרוח וכהכלל הידוע דכל המעולה הנה פסולתו מסריח יותר מכמו פסולת הפשוט, וכנודע דפסולת אדם הנה ריחו רע יותר מפסולת הבעל חי.

דבר נודע ומפורסם אשר בכל חולי חולי ישנו השרש פורה רש ולענה, אשר הוא נקודת המחלה הנותנת לה כח ועוז להתגבר ולהתפשט ר"ל יותר ויותר, לעשות שמות בגופו של החולה, ר"ל.

הטפה מרה בחולי נפשות בני אדם מטפוס הנזכר לעיל, הוא שאינו יודע שהוא חולה ר"ל, דהיודע שהוא חולה הנה הוא מחפש עצות איך ומה לרפאות את עצמו, דכל אשר לאדם יתן בעד נפשו, ומי שאין לו הנה אחרים משתתפים בצערו ועוזרים לו להצילו ממחלתו, דכל זה הוא כאשר יודע שהוא חולה, אבל מי שאינו יודע שהוא חולה אינו מחפש עצות כלל, ורחמנא ליצלן מתמוגג במחלתו.

כב.

בהורף תרמ"ב הי' עת צרה לישראל במדינת רוסיא, והוד כ"ק אאזמור"ר אדמור"ר הרה"ק שמואל וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, ישב כמה זמן בעיר המלוכה פטרבורג והשתדל בעניני הכלל, והיו אצלו כמה וכמה אסיפות מגדולי העסקנים. באחת האסיפות שאל אחד מחברי האסיפה מה חידש הוד כ"ק רבינו הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע בזה אשר יסד אגודת חסידים.

ענה הוד כ"ק אאזמור"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע: הוד כ"ק אאזמור"ר רבינו הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע חידש בענין ותיסדות אגודת החסידים, כי האדם יודע שחסר לו ואשר החסרון הוא חולי. והאיש היודע שהוא חולה יחפש רפואה הרופא חולים ית' ישלה לו רפואה ויבריא, אבל לא כן במי שאינו יודע שחסר לו דבר, לכן אמר החכם אשר את כל החולים ירפא משיח חוץ משוטה, לפי דאינו יודע שהוא חולה. השוטה הנה לא זו בלבד שאינו יודע שהוא שוטה, אלא עוד הוא חכם בעיני עצמו, והיינו דלבד זאת שאינו רואה שום אור כי טוב, אלא עוד חושב את החשך לאור.

כג.

והנה כאשר יערה ד' רוח ממרום על האדם להסיר העורון מאתו, ויפקח את עיני שכלו, לראות כי ברע הוא וינדכו רוחו ולבו לצאת מן החשך הגס והנמאס, ללכת באור החיים בדרך העולה בית אל להתקרב אל ד', להכיר את מי שאמר והי' העולם, ולהאיר נפשו באור חיי החיים.

הנה ראשית כל צריך לנקות את עצמו מהלכוך הקודם באהבת עצמו, ולכל לראש ינקה את לבושי נפשו במחשבה דבור ומעשה, ויגדיר את עצמו במעשה דיבור ומחשבה בהגדרה גמורה בכוח דקבלת עול.

וזאת תורת עבודת האדם אשר העיר הוי' את רוחו לצאת מן החשך, ונפתחו עיניו לראות את האור תורה בתורת החסידות, ונעשה כברי' חדשה ממש, דהלא באמת יצא מאפילה של טעות וגסות לאור גדול של אמת וחיים, הנה יקבע

לו שעה מיוחדת להיות מטארי דחושבני בכל עניניו הקודמים, היינו בכל המיני טעות שהי' מוטעה בהם הן בעניני מדותיו והן בתנהגותיו.

כד.

הרבה טועים לחשוב כי מכיוון שהם רוצים להתקרב לעבודת אלקים עפ"י תורת החסידות ואינם מוצאים בעצמם איזה עונות ועבירות ח"ו אשר חטאו, ומקבלים עליהם ומקיימים מנהגי החסידים, הנה כבר נתקרבו אל הקדש פנימה, אבל באמת טועים המה טעות גמור, הנוגע בנפש ממש, כי הן אמת אשר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים, הנה פירוש שעה אחת הוא הפנה וכמ"ש לא שעה לא פנה, ובתשובה ומעשים טובים הנה גם בהפנה אחת הוא יוצא מן החשך, אבל בכל זה הנה עוד טרם נטהר מלכלוכו הקדום.

אשר על כן הנה ראשית כל צריך לנקות את שכלו מדותיו ולבושי נפשו במחשבה דיבור ומעשה בכיבוס ע"י מים קרים ורותחים לבכות במר נפשו בדמעות שלישי, ובזיעה של מצוה.

הדמעות והזיעה עם היות דשניהם הם מים, ובשניהם יש רותחין וצוננים, הנה בכל זה הם חלוקים בעניני עבודתם ופעולתם כפי המבואר בדא"ח בארוכה,

כה.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, בהיותו ילד ולמד את המשנה ו' דפי"ט בשבת, מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל, פירשה בעבודה דמי שמקיים בעצמו מצות מילה כמ"ש ומלתם את ערלת לבבכם, ומתקרב לעבוד את ד' בהתעוררות אהבת ד' ויראתו ית' אבל לא פרע את המילה, היינו שאינו מטריח ומייגע את עצמו ביגיעת עבודה בסור מרע ועשה טוב, וחושב אשר כבר הוא נמול ורוצה לילך בדרכי העבודה, הנה באמת הוא כאלו לא מל.

וטעם הדבר הוא, כי ביציאה מן החשך עוד לא נטהר מגסותו, וכמבואר בענין גס הרוח, דהרותניות שלו הוא בגסות וישות, דגם שלומד תורה ומקיים את המצות בהידור אשר ודאי רוחניות הוא אבל הרוחניות שלו הוא גסות, מפני שהוא בעצמו הוא גס ומגושם ואין הכוונה אשר הוא ח"ו לא טוב עפ"י התורה, אלא אע"פ שעפ"י תורה הוא טוב, בכ"ז הוא גס ומגושם.

ואשר על כן הנה כל זמן אשר לא טיהר שכלו מדותיו ולבושי נפשו, הנה כל אשר הוא עושה בעבודת השי"ת, הן בלימוד החסידות, והן בלימוד התורה שמבין בטוב את הענינים שהוא לומד, וגם יודע דרכי ואופני עבודה שבלב בתפלה, להתבונן בהשגה אלקית אשר למד בתורת החסידות, ומתבונן בהענין ההוא, עד אשר נרגש אצלו הטוב שבדבר שכל ההוא, ומתפעל בשכלו על מעלת הטוב שבדבר ההוא, ומתבונן בו יותר ויותר עד אשר מתעורר בלבבו המשכה וקירוב באהבה לד', או מורא ופחד ביראה מד', הנה בכל זה הנה הוא עדיין מבחוץ לגמרי.

כו.

אחד מתלמידי החדרים* אצל הוד כ"ק רבינו הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע שהי' בעל כשרון גדול ועמקן נפלא והי' מאלו שהיו תחלה ממגדי החסידות והי' מהעילויים המפורסמים, כשבא להוד כ"ק רבינו הזקן לליאזנא שקד בלימוד תורת החסידות, ובגודל כשרונותיו הנה במשך זמן לא רב רכש לו ידיעה גדולה ורחבה בתורת החסידות, והי' דרכו להתעמק באיזה ענין של חסידות כמה שעות. — מספרים עליו כי פעם הי' חלש בבריאותו, ובעשרה בטבת אחר התענית הי' בדעתו לשכב לנוח בשינת הלילה, והי' צריך לקרוא את השמע שעל המטה, הנה קודם קריאתו הלך אל הכיור ליטול את ידיו, ועמד אצל החלון וקרא את השמע והתעמק במחשבתו עד שהאיר היום. —

אחד מהחסידים הזקנים בן דודו של החסיד הנזכר סיפר, אשר ביחידות הראשונה שנכנס החסיד הנזכר להוד כ"ק אדמו"ר הזקן, שאל את הוד כ"ק רבינו הזקן: רבי, מה חסר לי.

ענהו הוד כ"ק אדמו"ר הזקן:

אין חסר לך מאומה, כי אתה ירא אלקים ולמדן, רק צריך אתה להוציא את החמץ שהוא ישות וגסות הרוח, ולהכניס מצה שהוא ביטול, ועפ"י דין כלי שהשתמש בו ע"י האור צריך ליבון, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין או עד כדי שתסיר קליפתו.

וכשיצא התלמיד מאת הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע,

אמר:

דער רבי האָט מיט מיר אָפּגילערינט א הלכה אין הלכות פסח*, אויף דעם אופן ווי מי לערינט אין גן עדן.

כלי שהשתמש בו בישות שנדמה לו שהוא אור, כגון שפודיין, שדוחקין רגלי השכינה, דאין אני והוא יכולין לדור, צריכים ליבון והליבון הוא עד שיהיו הניצוצות דהברורים ניתזין ונכללים בהאור האמתי, ובוה הוא מסיר קליפתו. מיט דעם לימוד האָט דער רבי מיר גיגעבין א כח אויף קאנען מקיים זיין די הלכה פון ליבון אין עבודה בפועל, גילויבט השם יתברך איך האָב מיט וואָס צו דאָרן נען און איך האָף להשי"ת או עס וועט זיין אַ גוטער פועל ממש.

כו.

התפלה היא כלי להאור דעבודה בפועל כדוגמת מוח החכמה, שהוא כלי לכח החכמה, וכדוגמת הלב שהוא כלי המדות. זאת אומרת אשר בכדי דכל השכלה והבנה והתעוררות טובה שכלב תאיר

* הערה: בראשית התיסדות חסידות חכ"ר, הקהיל הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע אברכים בעלי כשרון מצויין, לומדים מופלגים וביניהם כמה עילויים נקובי שם, וסידרם בכחות ולמד עמהם תורת החסידות, וכל כחה וכתה נקראה בשם חזר: חזר א. ב. ג. (4) ראה שו"ע או"ח סי' תנ"א ס"ד.

דרכו בחייו היום יומי בהנהגה טובה ובמדות טובות, הוא ע"י הקדמת עבודת התפלה.

ולחיות כי עבודת התפלה היא כלי העבודה בפועל, הנה מובן שיש בה כמה דרגות וכמה אופנים שונים.

ומהאי טעמא הנה התפלה נקראת בכמה שמות, כמו קרבן, סולם ועוד, אשר כל השמות דתפלה כולם הם תוארי הקירוב וההתחברות, אַמְנָם בהתחברות גוֹמָא יש חלוקי דרגות וחלוקי אופנים.

התפלה בכל יום ויום הוא לפי מעלת היום ומותו, דאינו דומה תפלת החול לתפלת שבת ותפלת שבת לתפלת ר"ח ותפלת ר"ח לתפלת המועדים, ותפלת המועדים לתפלת הימים נוראים, והימים שנעשו בהם נסים, להיות כי כל תפלה ותפלה היא סוג מיוחד לעצמו.

כשם שיש הפרש בהתפלול לפי מעלת הימים ומותם, הנה כמו כן יש הבדל בהתפלול לפי מעלת המתפללים ומותם, ועם היות דכל המתפללים הנה כולם כאחד הנה תפלתם בחול אינה דומה לתפלתם בשבת, ר"ח, מועדים וימים נוראים או ימי הנסים, בכל זה הנה הבדל הסוגים אחד הוא, אלא שהוא במדרגת געלית יותר.

אבל עם זה הכל הוא ע"י עבודת התפלה, להיות כי עבודת התפלה הוא יסוד הכל.

כת.

בשנת תרל"ט בשבת פרשת וישב שהיתה שבת ראשון דחנוכה, אמר הוד כ"ק אאומ"ר אדמ"ר הרה"ק מהר"ר שמואל זקוללה"ה נבג"מ ז"ע מאמר המתחיל עבדו את הוי' בשמחה. יסוד המאמר ותוכנו: ביאור הסבר במעלות העבודה בשמחה. ובתוך הדברים הזכיר הוד כ"ק אאומ"ר אשר גם התשובה צריכה להיות בשמחה. ובפרט עבודת התשובה שהיא צריכה להיות בשמחה.

הוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק אשר הי' מדקדק מאד בתורתו של הוד כ"ק אביו הרגיש בדבר זה, ואם כי ביאר והסביר לעצמו והפרש אשר בין תשובה, ובין עבודת התשובה, כי התשובה הנה בעיקרה הוא על דברים שצריכים להרחיקם בהרחקה גמורה, כי הלא גם אבק דק מן הדק שברע, הוא רע שצריכים להרחיקו, והגם כי תשובה כזו הנה על הרוב באה בדמעות של צער, מדוע יש בו רע, בא הוד כ"ק אאומ"ר להשמיע כי גם תשובה זו צריכה להיות בשמחה והשמחה הוא מה שיוצא מן הרע, ועבודת התשובה היא העלי' מדרגא לדרגא, בכל זה הנה החליט הוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק, אשר יכנס להוד כ"ק אביו הרה"ק ביחידות לברר דבר זה.

בהשכמת יום השלישי גר רביעי דחנוכה, נכנס הוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק להוד כ"ק אביו הרה"ק ביחידות, וישאלהו בבירור התפרש בין תשובה ובין עבודת התשובה.

הוד כ"ק אאומ"ר אדמ"ר הרה"ק אמר להוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק לאמר: התשובה הוא הדבר בפועל ועבודת התשובה הם הענינים המביאים את

הפועל, אשר לפי אופן הענינים המביאים וגורמים את התשובה הנה כן תהי' התשובה עצמה, וכולם באים ע"י עבודת התפלה אשר היא הכלי לעבודה בפועל.

כט.

כ"ק אאמ"ר — אומר הוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק להוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק — אמר לי מה ששמע מכ"ק אביו זקנו כ"ק רבינו הגדול ביחידות ביום ב' תצא בששי לחדש אלול בשנת תקס"ד.

בליל ש"ק פרשת שופטים תקס"ד, כשעה לאחר הדלקת הנרות, אמר כ"ק רבינו הגדול מאמר המתחיל שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. יסוד המאמר ותוכנו: המדות הם עלולים מן עילת השכל, וביאר הסביר המאמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם, דשער הנו"ן מתיחס אל הבינה בעצמה, והמ"ט שערים מתיחסים אל המדות שהם ז' פעמים ז', ועל זה הוא הציווי אשר בכל שער ושער של מדה צריכים שופט על איכותה ושומר על כמותה של המדה, בכדי שתהי' עבודה בפועל.

כ"ק אאמ"ר, אשר כבר הי' כותב הגהות על המאמרים ששמע מכ"ק אביו זקנו, וגם הי' מבארם ומסבירם לעצמו — בכתב — בהסברים וביאורים ערוכים מהמדרש זהר וכתבי האר"ז"ל, הי' מסופק באיזה דברים בהמאמר שופטים ושוטרים הנ"ל, הנה ביום ב' תצא נכנס ביחידות לכ"ק אביו זקנו לברר ספיקותיו. כ"ק רבינו הגדול ביאר לו כל שאלותיו דבר דבר על אופנו, וסיים דברי קדשו, כי על כל שער ושער ממ"ט שערי בינה יש סוג תפלה, להיות כי התפלה היא המחברת הכח עם הפועל, כפי אשר ביאר מורי ורבי בהתורה דשבת פרשת כי תבוא תקכ"ה, המתחיל ושבת עד הוי' אלקיך.

בהתורה היא אמר מורי ורבי, כי עבודת התשובה צריכה להיות עד אשר שם הוי' שהוא למעלה מהעולמות יהי' אלקיך, אלקים בגימט' הטבע, בראשית ברא אלקים.

כל החבריא קדישא היו בהתעוררות גדולה מהתורה היא והרה"ח הרי' משולם זוסיא מאניפאלי אמר, כי הוא אינו יכול להגיע למעלת תשובה כזו אשר אמר מורי ורבי, ועל כן יחלק את התשובה לחלקים, כי תשובה ר"ת: ת. תמים תהי' עם ה' אלקיך. ש. שויתי ה' לנגדי תמיד. ו. ואהבת לרעך כמוך. ב. בכל דרכך דעהו. ה. הצנע לכת עם אלקיך.

ל.

החמש אותיות דתיבת תשובה — אומר הוד כ"ק אאומ"ר הרה"ק להוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק — הם חמשה דרכים ואופנים בעבודת התשובה, אשר על פיהן באה התשובה בפועל.

תיבת תשובה — אומר לי הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק — צרופה מחמש אותיות, אשר כל אות ואות הוא דרך ואופן בעבודת התשובה, וכולם באים מהכח אל הפועל ע"י עבודת התפלה.

הוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק הואיל בחסדו וטובו לבאר לי חמשה דרכי התשובה ואופניהם באריכות ההסבר. הנני מעתיק בזה רק התוכן והקיצור בלבד. אופן הא' בעבודת התשובה.

ת. תמים תהי' עם ד' אלקיך, עבודת התשובה הבאה ע"י התמימות. כמה בחינות וכמה מדריגות באופנים שונים יש בענין התמימות. וביחס אל התשובה הנה העולה על כולנה היא תמימות הלב. כאמור גבי אאע"ה, ומצאת את לבבו נאמן לפניך, תום הלב הנקרא ערנסטקייט. אופן הב' בעבודת התשובה.

ש. שויתי הוי' לנגדי תמיד, הוי' מורה על התהוות העולם והתהוות הנבראים, והתהוות הבריאה כולה וחיותם הוא בדרך אין ערוך מאין ליש. וזהו עבודת התשובה הבאה ע"י שויתי הוי' לנגדי תמיד אשר תמיד לנגד עיניו ענין ההוי' של העולם ומלואו. אופן הג' בעבודת התשובה.

ו. ואהבת לרעך כמוך, כמו שאמר כ"ק אדמור"ר הזקן דואהבת לרעך כמוך הוא כלי לואהבת את ה' אלקיך, וביאר במאמר כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו, והוא עבודת התשובה הבאה בסיבת לב טוב. אופן הד' בעבודת התשובה.

ב. בכל דרכיך דעהו, האדם השם לבו ודעתו על כל הנעשה עמו ומסביב לו, רואה הוא אלקות במוחש, וכמו שאמר כ"ק אדמור"ר האמצעי ביתרון הבעלי עסקים על היושבי אהל בענין ראיית אלקות במוחש, וזהו עבודת התשובה הבאה מראיית השגחה פרטית. אופן הה' בעבודת התשובה.

ה. הצנע לכת עם אלקיך, הזהירות שלא תהי' שום בליטה, וכמאמר לעולם יהא אדם ערום ביראה וענין הערמומיות הוא שלא יהי' ניכר כלל. וידוע דכמה מהחסידיים הראשונים היו מסתירים עצמם, ואם התגלו היו מצטערים, וזהו עבודת התשובה הבאה מהצנע לכת.

זאת אומרת אשר החמשה אופנים בעבודת התשובה, הם חמשה דרכים בדרכי עבודת השי"ת, אשר כל אחד מהחמשה דרכים הוא דרך סלול כללי, היינו לאו דוקא בעבודת התשובה כ"א בכלליות העבודה, הבא מהמעין היוצא מבית ד' חכמת תורת החסידות, ומתגלים מהכה אל הפועל ע"י עבודת התפלה, שהיא יסוד הכח ועמוד הפועל, להשלים הכוונה העליונה דנתאוהה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים.

שלשלת קבלת תורת החסידות:

א.

רבנו ישראל — בן אליעזר ושרה — בעל שם טוב
חי אלול תנ"ח — חג השבועות (ו' סיון) תק"ד.

בנו: רבנו צבי הירש.

בתו: הר' אדל².

ס פ ר י ו : תורותיו ומאמריו נרשמו ע"י תלמידיו וכאו בספריהם, או בספרי לקוטים מיוחדים, כמו: כתר שם טוב ח"א (זלקווא, תקמ"ד, א). ח"ב (שם, תקנ"ה, א). לקוטים (ס) יקרים (לבוב, תקנ"ב, א). דרכי ישרים (זאלקווא, תקנ"ג, ב). צואת ריב"ש (זלקווא, חש"ד. חמ"ד, תקנ"ג, א). הגדה ש"פ עם יחודים מהבעש"ט (קארעץ, תקנ"ד, ב). סידור עם יחודים מהבעש"ט (קארעץ, תקנ"ו, ב). פתגמין קדישין (ורשא, תרמ"ו, ב). מאמרי ריב"ש (קאלאמעא, תר"ס, ב). — ס' בעל שם טוב (פיטרוקוב, תרח"ץ) והוא לקוט מאמרי ותורות הבעש"ט מכמה ספרים וכת"י ומסודרים ע"ם פרשיות התורה חמ"ג ומועדים.

מ כ ת ב י ו : נרפסו בספר לקוטים (ווין, תרפ"א, ד). מכתבים קדושים (טשערנאוויץ, תרפ"א, ד). קובץ מכתבים מקורים (ווין, תרפ"ד, ד). נגזי נסתרות (ירושלים, תרפ"ד). התמים חוברות א—ו (ורשא, תרצ"ה—ז).

1) כונתי בנה לתורת החסידות כפי שנתבארה אח"כ בתורת חסידות חב"ד. וכנודע אשר מייסד תורת חסידות חב"ד — הוא רבנו הזקן — היי אומר על עצמו שהוא נכד מורנו הבעל שם טוב במובן רוחני. וסיפר אדמו"ר הצמח צדק ששמע מפיו „אז ער האָט זיך מוסר נפש גיחען בפועל אויף גיט זיין אַ נפרו פון דעם בעש"ט'ס אַ תנועה אפילו לשעה קלה און אפילו רק למראית עיני". — ראה ע"ד כל זה בארוכה במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפס בהתמים חוברת שני ע' נו ואילך.

2) בכ"מ נכתב אדיל ביו"ד. וצ"ל חסר יו"ד, וכמ"ש בשבתי הבעש"ט בשם הבעש"ט שהוא ר"ת אש דת למו.

3) בספרים שהכנסתי ברשימה (אינה שלימה) זו ציינתי ג"כ מקום זמן הדפסת הוצאה היותר קדומה של הספר כפי שנמצא רשום באוצר הספרים לבן יעקב — נסמן כאן „א", בבית עקד ספרים לפרידברג — נסמן כאן „ב", או מה שראיתי בעצמי. — לא נכנסו ברשימה זו ספרים שאינם אלא חלק מספרים שכבר נזכרו בה, אף שנדפסו בשנוי השם.

ב.

רבנו דובנער — בן אברהם וחוה — הרב המניד ממעזריטש
(?) — יט כפלו תקל"ג.

ב נ ו : רבנו אברהם, המלאך.

ס פ ר י ו : תורותיו ומאמריו נרשמו ע"י תלמידיו ובאו בספריהם, או בספרי לקוטים מיוחדים, כמו: מניד דבריו ליעקב — נק' ג"כ לקוטי אמרים — (קארעץ, תקמ"א. ב). לקוטי יקרים (הנ"ל). אור תורה (קארעץ, תקס"ד. א). דרכי ישרים (טשערנאוויץ, תרט"ו. א). פתגמין קדישין (הנ"ל). אור האמת (זיסומיר, תר"ס. ד').

ס כ ת ב י ם מהה"ם — מלבד הנ"ל ברשימת הבעש"ט: התמים חוברת ז (ורשא, תרצ"ו).

ג.

רבנו שניאור זלמן — בן ברוך ורבקה — רבנו הזקן
חי אלול תק"ה — כד טבת תקע"ג.

ב נ י ו : רבנו דובנער, רבנו חיים אברהם, רבנו משה.

ב נ ו ת י ו : הר' פרידא, הר' רבורה לאה, הר' רחל.

ס פ ר י ו : א) נכתבו ע"י עצמו: תלמוד תורה (שקלאוו, תקנ"ד'). לקוטי אמרים — ונק' ג"כ ספר של בינונים או תניא (נמסר לדפוס תקנ"ו, ונמסר ביום נ' כ' כסלו תקנ"ז בסלאווימא). הנ"ל ביחד עם אגרת התשובה מהר"ס (ולקווא, תקנ"ט'). הנ"ל עם אגה"ת מהר"ב (שקלאוו, תקס"ו). הנ"ל עם אגרת הקודש (שקלאוו, תקע"ד). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשט"ו). לוח ברכת הנהנין (שקלאוו, תק"ס'). סידור (שקלאוו, תקס"ג'). שלחן

4) כן מצאתי ברשימה אחת. אצל מרידבערג: הושיאטין תרנ"ט. במקיא: זיסומיר, תר"ן.

5) כ"כ בשער הוצאת לבוב תקני"ט, ובבית רבי ח"א ע' 162.

6) בבית רבי ח"א ע' ע"ח: ת ק ג ח. וכנראה זמן כתיבת ההסכמה הטעור.

7) לכאורה ה"י צ"ל נקי אגרות הקדש, ל"ד, וצ"ע.

8) ע"פ שער הוצאת זאלקווא תקס"א, ראשונים הנדפסים בק"ק שקלאוו, וע"פ מ"ש בשו"ת כתיי — הובא בבית רבי ח"א ע' 168 — שבה"נ נדפס בשנת תק"ט. פרידבערג כותב שקלאוו תקני"ו(1) וכנראה לא ראה את הספר בעצמו, כי לא ציין מספר הדפים כדרכו בכ"מ.

9) כ"כ הרב לאוואט בהקדמתו לשער הכולל והבית רבי ח"א ע' 168. וצ"ע. כי בתור הקדמה להסידור בא המאמר הקל קול יעקב. ובתניא הוצאת שקלאוו ת ק ס ו בא מאמר זה גופא בתור חתימה אחר אגה"ת. ודוחק לומר ש ב ח ח י ל ה הדפיסו מאמר זה בסידור אח"כ בא ג"כ, בחיי רבנו הזקן וא"כ בודאי ע"פ ציוויו, בחתימת התניא. ואח"כ ש ו ב השמיטוהו מן התניא. ומסתבר לומר, שבתחילה נדפס בחתימת התניא. אח"כ כשנדפס הסידור, וכיון שמאמר זה מדבר ע"ד ק"ש ותפלה, צוה אדה"י להוסיפו שם בתור הקדמה. ו ב מ י ל א השמיטוהו מהוצאות התניא שאחר זמן זה. אלא שאח"כ הרי אחת משתי אלו, או שהסידור נדפס א ח ר שנת תקס"ו או שסידור הראשון לא היתה בו הקדמה זו (וזה דוחק קצת).

ערוך הל' פסח (שקלאוו, תקע"ד¹⁰). שו"ע — על רוב חאו"ח, חלק מחיו"ד ואיזה הלכות מחו"מ — ונכללו בהוצאה זו גם הל' ת"ת והל' פסח הנ"ל (קאפוסט, תקע"ד. א). הנ"ל עם הוספות (זיטומיר, תר"ח). הנ"ל עם עוד הוספות (ווילנא, תרס"ה). הנ"ל עם הוספות נוספות (סביבות מיונכען, תש"ח¹¹).

ב) נכתבו ע"י אחרים: סידור הנ"ל עם דרושי דא"ח — נכתבו ע"י אדמו"ר האמצעי (קאפוסט, תקע"ו). ביאורי הזהר — נכתבו ע"י הנ"ל (קאפוסט, תקע"ו). הנ"ל עם הוספות — נכתבו ע"י הנ"ל (לבוב, תרכ"א). תורה אור — נכתב ע"י אחי המחבר מהרי"ל מיאנאוויץ (קאפוסט, תקצ"ו). הנ"ל עם הוספות שנכתבו ע"י אדהאמ"צ (זיטומיר, תרכ"ב). הנ"ל עם הוספות (סביבות מיונכען, תש"ח). הנ"ל עם הוספות נוספות (ברוקלין, תשט"ו). תורה אור — בשנויים מהנ"ל (לבוב, תרי"א). לקוטי תורה — חלק גדול נכתב ע"י הצ"צ והשאר ע"י אחרים. עם הנהות ומ"מ מהצ"צ (זיטומיר, תר"ח). הנ"ל הוצאה מתוקנת עם הוספות (ווילנא, תרס"ד). הנ"ל עם הוספות נוספות (סביבות מיונכען, תש"ח). בונה ירושלים (ירושלים, תרפ"ו). מאמר כתפוח בעצי היער (ברוקלין, תשי"ד). מאמר ציון במשפט תפדה (ברוקלין, תשט"ו). מאמרי אדמו"ר הזקן (נמצא בדפוס).

מ כ ת ב י ו : נדפסו בספר מצרף העבודה (קענינסבערג, תרי"ח). אנרת השלום (פטרבורג, תרמ"ג. ב). בית רבי (ברדיטשוב, תרס"ב). הרב מלאדי (ווארשא, תרע"ג). מאה שערים (ברדיטשוב, תרע"ג). ננזי נסתרות (ירושלים, תרפ"ד). חכמי ישראל (ניו יארק, תרפ"ד). התמים חוברת ב, ד—ח (ורשא, תרצ"ו—ח). משנת יואל (ירושלים, תש"א). רשימה (לכ"ד טבת, ברוקלין, תשי"א). מגילת יו"ד טי"ת כסלו — בלה"ק (ברוקלין, תשי"ב). אגרות בעל התניא ובני דורו (ירושלים, תשי"ג). סדור תהלת ה' (ברוקלין, תשט"ז). הרב שניאור זלמן מליאדי — אנגלית (ברוקלין, תש"ח). ה ע ת ק ו ת : לקוטי אמרים (תניא) — אידית. ח"א (ברוקלין, תשט"ז). ח"ב — יופיע בקרוב.

ד.

רכנו דובער — בן שניאור זלמן ופפערנא — אדמו"ר האמצעי
ט' כסלו תקל"ד — ט' כסלו תקפ"ח.

ב נ י ו : רכנו מנחם נחום, רכנו ברוך.
ב נ ו ת י ו : הר' שרה, הר' ביילא, הר' חי' מושקא, הר' דבורה
לאה, הר' ברכה, הר' מנוחה רחל, הר' שרה.

10 באוצה"ס נרשם: ש"ע או"ח הג"ל ע מ ה ר מ " א ו כ א ה " ג מסידור אלמור ש"ז בר"ב על הל' פסח לכו: שקלאח תקס"ד — ומלכו כי ע מ ה ר מ " א ו ב א ה " ג להר"ם, וכנראה נתחלף לו בהל' שחיטה, טריטות או גדה — הנה מהקדמת בני המחבר, להוצאת תקע"ד, מוכח שלא נדפסו הל' פסח עד או (העירני ע"ז הספרן הר"ח ליברמן). תמה על תמה הוסיף פרידבערג שהביא. הנהות הר' אברהם אבלי מו"ץ בקיוב על הש"ע הל' פסח מה"ר שניאור זלמן מליאדי: ברדיטשוב, תקי"ט(!). ואולי הוא טה"ד וצ"ל ת ר " ס. 11 הוצאה חדשה ומתוקנת — הופיע בקרוב.

ס פ ר י ו" : פוקח עורים (תקע"ו"י) שקלאוו, תקצ"ב. ב). הנ"ל עם הוספות (ניו יארק, ת"ש). שער התשובה והתפלה ח"א — ונכלל בו גם שער הבחירה (שקלאוו, תקע"ז). כנ"ל ח"ב — כולל ש' התשובה וחינוך (שם, תקע"ח). דרך חיים ותוכחת מוסר השכל והוא ח"ג מהנ"ל (קאפוסט, תקע"ט). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשט"ו). אמרי בינה (שם, תקפ"א). עטרת ראש (שם, תקפ"א). שערי אורה (שם, תקפ"ב. ב). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשט"ז). נר מצוה ותורה אור — כולל ש' האמונה וש' היחוד (שם, תקפ"א. ב). תורת חיים על בראשית (קאפוסט, תקפ"ו. א). כנ"ל ח"ב (ורשא, תרכ"ו). תורת חיים על שמות (שנגהאי, תש"ז). קונטרס ההתפעלות (חמ"ד, תקפ"ה. ד. ורשא, תרכ"ח כס' לקוטי ביאורים). מאמר ההתבוננות — והוא ש' היחוד הנ"ל (?) (כס' תו"א לבוב, תרי"א. א). מוסר השכל ומורה דרך ונקרא גם ענין תפלה (חמ"ד, תרי"ט. ד). מאמרים יקרים, כולל: ענין גביע הכסף, ברכת חתנים (חמ"ד, תרכ"ד). פירוש המילות מהדו"ב (ורשא, תרכ"ז). ענין ההשתתחות" (ורשא, תרל"א. ב). עיון תפלה" (חמו"ד, ורשא, תרל"ב. ב). שני המאורות" (לבוב, תרמ"ב. ב). דרכי תשובה — כולל מאמר מזמור שיר ליום השבת, מאמר מחיתי כעב" (ורשא, תרנ"ח). מאמר מזמור שיר ליום השבת (הנ"ל) עם הוספות (ברוקלין, תשט"ז). בר קדש (ורשא, תרל"ב ונדפסה מהוצאת חמו"ד*). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תש"ז). פסקי דינים (נמצא בדפוס).

מ כ ת כ י ו : באו בספר בית רבי (הנ"ל). מאה שערים (הנ"ל). התמים חוברות ב, ה (ורשא, תרצ"ו—ז). חב"ד—ליובאוויטש (ברוקלין, תשי"ג).

ה.

רבנו מנחם מענדל — בן שלום שכנא דבבורה לאה — ארמו"ר הצמח צדק
כט אלול תקמ"ט — יג ניסן תרכ"ו.

ב נ י ו : רבנו ברוך שלום, רבנו יהודה ליב, רבנו חיים שניאור זלמן, רבנו ישראל נת, רבנו יוסף יצחק, רבנו יעקב, רבנו שמואל.
ב נ ו ת י ו : הר' ראדע פריידע, הר' דבורה לאה.

ס פ ר י ו" : לקוטי תורה — ראה לעיל: ספרי רבנו הזקן. — צמח צדק שו"ת: אה"ע כרך א' (ווילנא, תרל"א), הנ"ל כרך ב' (שם, תרל"ב).

- 12) בספרי אדהאמ"צ מביאים א. וגם ב. כמה הוצאות מלפני שנת תקע"ג — ואינו כי בודאי לא הי' אדהאמ"צ מו"ל ספרים כחיי רבנו הזקן.
- 13) כי"כ בשער הספר פוקח עורים (ניו יארק, תיש).
- 14) י"א שהוא להצ"צ. ב.
- 15) י"א שהוא לחסיד א' — בית רבי סוף ח"ב.
- 16) י"א שהוא לרבנו הזקן — ב. — ונכתבו ע"י אדהאמ"צ.
- 17) המאמר מחיתי — י"א שהוא להצ"צ.
- 18) ב. מביא הוצאה: ורשא, תרכ"ה. — בהוצאות אלו יחסו ספר זה לכ"ק אדמו"ר הזקן אבל אין זה נכון (ראה עדכ"י באריכות בהקדמה להוצאת ברוקלין).
- 18) בפרטיות יותר בהוספה לשרית צ"צ. חלק אורח חיים ברוקלין, תשי"ו.

יו"ד ג"ח (שם, תרל"ד), או"ח (שם, תרמ"ד). חידושים על הש"ס (שם, תרל"ח). הוספות וחידושים כת"י (ווילנא, תרס"ה בסוף שו"ע רבנו הזקן). כל הנ"ל בהוצאה מתוקנת (ברוקלין, תש"ה). שו"ת חו"מ (שם, תש"ו). צ"צ שער המילואים לשו"ת וחידושי, ג"ח (שם, תש"ו). צ"צ — חידושים על מסכת בבא מציעא עם הוספות (שם, תשט"ז). צ"צ — חידושים על מסכת בבא בתרא עם הוספות (שם, תשי"ז). צ"צ פסקי דינים ב"ח (ווילנא, תרמ"ד). הנ"ל עם הוספות (סביבות מיונכען, תש"ט). מאמרי דא"ח (בהגדה ש"פ סוד קדושים ורשא, תרמ"ו). לקו"ת מספר בראשית — ג' פרשיות — עם הערות מבנו אדמו"ר מהר"ש (ווילנא, תרמ"ד). דרך מצוותיך הנק' ספר המצות (פולטאווא, תרע"א). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשי"ג). הנ"ל ח"ב הוא ס' פיה"מ בתפלה (שם, תער"ב). דרך אמונה הנק' ספר החקירה (שם, תער"ב). הוספות להנ"ל (ברדיטשוב, תרע"ג). אור התורה על בראשית (שם, תער"ג). אור התורה על שמות (על פרשה שמות: ברוקלין, תשי"י). על ספר שמות: נמצא בדפוס). יהל אור — תהלים (פולטאווא, תרע"ח). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשי"ג). הוספה להנ"ל (שם, תשט"ו). שמע ישראל (ניו יארק, תרצ"ט). הוספה לדרך מצוותיך (ברוקלין, תש"ו). קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים (שם, תש"ח). מאמר ברוך שעשה נסים (שם, תשי"א). רשימות על מנילת איכה (שם, תשי"א). מילואים להנ"ל (שם, תשי"ב). רשימות על מנילת אסתר (שם, תשט"ו). מאמר והי' עקב תשמעון (שם, תשט"ז). מאמרים (שם, תשי"ז). מאמר „עיון בע"ח" (נדפס בהוספות לתורה אור, ברוקלין, תשט"ו). רשימות על שיר השירים, קהלת, רות (נמצא בדפוס). מ כ ת ב י ו : בספר מאה שערים (הנ"ל). התמים חוכרות ג' ו' (ורשא, תרצ"ו—ז). בהקדמה של ספר המצות — דרך מצוותיך (פולטאווא, תרע"א). בהוספות לתורה אור (ברוקלין, תשט"ו).

ו.

**רבנו שמואל — בן מנחם מענדל וחי' מושקא — אדמו"ר מהר"ש
ב' אייר תקצ"ד — י"ג תשרי תרמ"ג.**

ב נ י ו : רבנו שניאור זלמן אהרן, רבנו שלום דובער, הר' אברהם
סענדר, הר' מנחם מענדל.

ב נ ו ת י ו : הר' רבורה לאה, הר' חי' מושקא.

ס פ ר י ו : לקוטי תורה מספר בראשית — לג' פרשיות — ראה
לעיל ברשימת ספרי הצ"צ. לקוטי תורה, תורת שמואל — שער שני: והחרים
תרל"א (ברוקלין, תש"ה). ש"נ: מים רבים תרל"ו (ברוקלין, תש"ו). שער
ד': וככה תרל"ז (ברוקלין, תש"ה). ש"ה: חייב אדם לברך תרל"ח (ברוקלין,
תש"ה). ש"ו: זאת חנוכת המזבח תר"ם (ברוקלין, תש"ה). ש"ו: מצה
זו תר"ם (ברוקלין, תש"ה). ש"ח: יונתי תר"ם* (ברוקלין, תש"ה). ש"ט:
ספר המאמרים תרכ"ו (ברוקלין, תשי"א). ש"י: ספר המאמרים — תרכ"ז

(*) סיום המשך זה — נדפס בספר התולדות — אדמו"ר מהר"ש (ע' גט ואילך).

(ברוקלין, תשי"ב). מאמר לא יצא איש בסיף (ברוקלין, תשט"ז). מאמר שופטים ושוטרים (ברוקלין, תשט"ז).

מ א ר י ו : רשימת שמונה מאות, לערך, מאמרי דא"ח שלו, אשר ברובם גם לא נעתקו, נדפסה בספר התולדות — אדמו"ר מהר"ש (ברוקלין, תש"ז).

ש י ח ו ת י ו : לקוטים משיתותיו נדפסו בספר התולדות (הנ"ל).
מ כ ת ב : התמים חוברת ה' (ורשא, תרצ"ז).

ז.

רבנו שלום דובער — בן שמואל ורבקה — אדמו"ר (מהורש"ב) ז"ע
כ' מרחשון תרכ"א — ב' ניסן תר"פ.

ב נ ו : רבנו יוסף יצחק.

ס פ ר י ו : קונטרס בעניני כולל חב"ד (ירושלים, תרס"ז). קונטרס התפלה (ווילנא, תרפ"ד). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תש"ב). הגהות על הסידור — בסידור תו"א (ברוקלין, תש"א). הגהות על התניא — בקיצורים והערות לספר לקוטי אמרים, (ברוקלין, תש"ח). הגהות על התורה אור — בתורה אור (ברוקלין, תשט"ו). הגהות על הלכותי תורה — בלקוטי תורה (סביבות מיונכען, תש"ח). קונטרס ומעין מבית ד' (ברוקלין, תש"ג). חנוך לנער (ברוקלין, תש"ג). קונטרס העבודה (ברוקלין, תש"ו). קונטרס עץ החיים (שם, תש"ו. הוצאה שני': שם, תשט"ז). קונטרס החלצו — רנ"ט (שם, תש"ט). מאמר סמוכים לעד — תר"ף (שם, תשי"א). מאמר והוא עומד עליהם — תרס"ג (שם, תשי"ג). מאמר והוא כחתן — תרנ"ו (שם, תשי"ג). מאמר זכור הוי' — עטר"ת (שם, תשי"ג). מאמר ויבא משה בתוך הענן — תרנ"ד (שם, תשי"ז). ספר המאמרים — תרמ"ג (נחצא בדפוס).

מ א מ ר י ד א " ח ו מ כ ת ב י מ " : בקונטרס אור לישרים (ורשא, תר"ס). הכתב והמכתב (ניו יארק, תרע"ז). חכמי ישראל (ניו יארק, תרפ"ד). התמים חוברות א' ג' (ורשא, תרצ"ה-ו). קונטרס עץ החיים (ברוקלין, תש"ו). קונטרס י"ט כסלו תש"ט (שם, תש"ט).

באופן מי יוגר פי באותיות מרובעות": המשך יו"ט שר"ה תרס"ו (תל אביב, ת"ש. ע"י הר"ד נאנזבורג). מאמרי דא"ח תר"ס — תרס"ד [תל אביב, תש"ב] [ע"י הנ"ל]. הנ"ל עם מאמרים משנת תרס"ה [שם, תשט"ו] [ע"י הנ"ל]. (חלק מההמשך) בשעה שהקדימו תרע"ב [ירות"ו ע"י תלמידי ישיבת תורת אמת]. קובץ מכתבים א'—ב' (ברוקלין, שב"ת. ע"י הר"א פאריז). תורת שלום — ספר השיתות (ברוקלין, תש"ו. ע"י הנ"ל). הוצאה שני' מהנ"ל. דפוס (שם, תשי"ז).

(19) בפרטיות יותר ראה מפתח ספרי מאמרי ודרושי אדמו"ר מהורש"ב (ברוקלין,

תש"ט).

(20) במימיוגרף בכתיבה הרגילה — נעתקו מאמרי דא"ח לאלפים.

ה ע ר ה : רשימה, כוללת, לערך, אלף מאמרי דא"ח שלו, אשר ברובם גם לא נעתקו, נדפסה בחוברת מפתח ספרי מאמרי ודרושי אדמו"ר מהורש"ב (ברוקלין, תש"ט).

ת.

רבנו יוסף יצחק - בן שלום דובער ושטרנא שרה - אדמו"ר (מהוריי"צ) ז"ע
י"ב תמוז תר"ם - י' שבט תש"י.

ב נ ו ת י ו : הר' חנה, הר' חי' מושקא, הר' שיינא.
ס פ ר י ו מ א מ ר י ו ו ש י ח ו ת י ו : (א : א) ספר המאמרים — אידיש, ה'תש"א—ה'תש"ה (ברוקלין, תש"ו; הוצאה שלישית: שם, תשט"ז). ספר המאמרים — קיץ ה'ש"ת (שם, תשי"א; הוצאה שנייה: שם, תשט"ז). ספר המאמרים ה'תש"ג (שם, תשי"ג; הוצאה שנייה: שם, תשט"ז). ספר המאמרים — ה'תש"ד (שם, תשט"ז). ספר המאמרים — ה'תש"ט (שם, תשי"ב). ספר המאמרים — ה'תש"י (שם, תשי"א). ספר המאמרים — ה'תשי"א, מלוקט (שם, תשי"ב). ספר השיחות — קיץ ה'ש"ת (שם, תש"ז; הוצאה שלישית: שם, תשט"ז). ספר הקיצורים — קיצורי שערי אורה (שם, תש"ח). ספר הזכרונות — אידיש (שם, תש"ז; הוצאה שלישית: שם, תשי"ז).
ב) קונטרסים ומאמרי דא"ח: קונטרס א' — קנין החיים (רינא, תרפ"ח). הנ"ל בהוספת מכתב (ניו יארק, ער"ה תרפ"ט). קונטרס ב' — דרושי חתונה (רינא, תרפ"ט). קונטרסים ג', ד', ו', י'—י"ח (א), כ"א—כ"ג, כ"ה (רינא, תרפ"ט—צ"ד). ה' (ירושלים, תרפ"ט). ז'—ט' (ניו יארק תר"ץ). כ"ד, כ"ו—ל', ל"ב—מ"א (ורשא, תרצ"ד—ת"ש). מ"ב (רינא, ש"ת). מ"ג (ניו יארק, ת"ש). מ"ד (ברוקלין, תש"ב). מ"ה — ח"י אלול ה'תש"ג (שם, תש"ד). מ"ו — ביקור שיקאגו (שם, תש"ד). מ"ז — תורת החסידות (שם, תש"ו). מ"ח — הצמח צדק ו„ההשכלה" (שם, תש"ו). מ"ט—נ' (שם, תש"ז). נ"א — לימוד החסידות (שם, תש"ז; הוצאה שנייה: שם, תשט"ז). נ"ב — קי"ט (שם, תש"ח — תשט"ז).

מאמר גדולים מעשה צדיקים (וורשא, תרפ"ה). ביום השני הקריב (שם, תרפ"ה). לך אמר לבי (וורשא, תרצ"ו). וקבל היהודים (התמים חוברת ז'. ורשא, תרצ"ו). מאמר ב' אלול תרצ"ז (ניו יארק, תרצ"ז?). מאמרי „ילמדנו רבנו" (ב„הקריאה והקדושה" ניו יארק, תש"א—תש"ה).

ה ע ר ה : רשימה כוללת כשמונה מאות וחמשים מאמרי דא"ח שלו, אשר חלק גדול מהם עדיין לא נתפרסם, נמצאת עתה בדפוס.

ג) לקוטי דבורים ושיחות: לקוט א'—ב' (רינא, תרצ"ג) ג'—ח' (**), יא', ינ'—כ' (ורשא, תרצ"ד—ט') כא'—לח' (ברוקלין, תש"ב—תשי"ז). בעגריסונג — לועידת הרבנים דלמביה (רינא, תרצ"ב). רייד פאר פרויען (ורשא, תרצ"ה). בעזוך אין גלובאקע (שם, תרצ"ה). שיחות: ז' של פסח תרח"ץ

(21) יותר סרטים ברשימה ביבליוגרפית שתופיע בקריב.

(22) הקונטרסים יט', כ', לא' — לא הופיעו.

(23) לקי"ד ט', י, יב' — לא הופיעו.

(בקונטרס שמע ישראל. ניו יארק, תרצ"ט). בהקריאה והקדושה, חוברות א' ב' ד' יג' טו' כ' כא' כג' כה' כו' מו' (שם, תש"א—ה'). ז' אר"ש תש"ג (ברוקלין, תש"ד). יד' אייר תש"ד (שם, תש"ד). ב' אדר תש"ה — אהבת ישראל (שם, תש"ה). בקובץ ליובאוויטש חוברות א'—י' (ברוקלין, תש"ד—ו). בקונטרסים.

מ כ ת ב י ם : בס' חכמי ישראל (ניו יארק, תרפ"ד). לאיגוד התמימים (ורשא, תרצ"ה). התמים חוברות א—ח (ורשא, תרצ"ה—ח). קובץ מכתבים א' (שם, תרצ"ו). הנ"ל עם הוספות (ברוקלין, תשי"ג). קובץ מכתבים ב'—ג' (שם, תש"ב—תשי"ב). אגרת קיום נפש מישראל (ריגא, תרצ"ט). בס' פוסח עורים (ניו יארק, ת"ש). בקונטרס ומעין מבית ד' (ברוקלין, תש"ג). בקובץ חרושי תורה (שם, תש"ה). ראש השנה מעסערוש צו אידישע סאָלדאטן (שם, אלול תש"ה). בהקריאה והקדושה, חוברות א' ח' יג' טו' יז' יח' כ' כג' כה' כז' לה' לו' (שם, תש"א — תש"ג). בלוח כולל חב"ד, ישיבת תומכי תמימים, ישיבת תורת אמת. קונטרס עץ החיים (ברוקלין, תש"ו). קונטרס העבודה (שם, תש"ו). קונטרס החלצו — רנ"ט (שם, תש"ט). קובץ ליובאוויטש, חוברות א—ד, יב—יג (שם, תש"ד—תש"ו). בטאון חב"ד, חוברות א—יג (תל אביב, תשי"ב—תש"ט). קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים (ברוקלין, תש"ח). בהוספות לתורה אור (שם, תש"ו). בספר תיקון עולם (מונקאטש, תרצ"ו). אשכבתא דרבי (ברוקלין, תשי"ג). בשו"ת מקדשי השם (שיקאגו, תש"ו). נועם אלימלך (ג. י., תש"ב). קונטרסים. לקוטי דבורים.

ש ו נ ו ת : זכרונות („מאָרנען זשורנאַל", ניו יארק, תר"ץ. ומן י"ט תשרי תש"א—ו' אדר תש"ב. „אמעריקאנער" אדר תשי"ב—אלול תשי"ג). קול קורא א'—ד' (הקריאה והקדושה. ניו יארק, תש"א: סיון, תמוז, מנ"א. תש"ג: תשרי). תפלה לר"ה ויוהכ"פ (שם, תש"א). פתגמים ומנהגים (בקובץ „היום יום" ברוקלין, תש"ג).

ה ע ת ק ו ת : תורת החסידות חב"ד" (אשכנזית (ריגא, תרח"ץ?). די מאָראַלישע און דערציערישע באדייטונג פון חסידות חב"ד" (אידיש (שם, תרח"ץ). קול קורא" — לה"ק (בחוברת קול מבשר ת"א, חשון תש"ב). שיחה לנשים (ברוקלין, תשי"ב).

אנגלית: שיחת פורים תש"א (ברוקלין, תש"ב). שיחת חי אלול תש"א (שם, תש"ב). רייד צו פרויען (שם, תש"ב?). כרם ד' (שם, תש"ג). אשרי האיש (שם, תש"ד). שיחת יד' אייר תש"ד (שם, תש"ד). מכתב להעובדים בצבא (שם, אלול תש"ד). אהבת ישראל (שם, תש"ה). חסידות חב"ד (שם, תש"ה). מכתב לר"ה להעובדים בצבא (שם, אלול תש"ה). זכרונות ח"א (שם, תש"ט). שיחת יו"ד שבט תש"ט (שם, תש"ט).

23 העתק מכתב הגופס בהתמים חוברת רביעית ע' מז.

24 העתק קו"ק האי הנ"ל — בהשמטת איזה קטעים.

25 העתק קטע משיחת חי אלול תש"ב.

26 על יסוד שיחה בעל פה.